

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

**AIVARAS RIMŠA
TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS STUDIJŲ PROGRAMA**

TEMA

**SMURTO ŠEIMOJE KRIMINOLOGINĖ
CHARAKTERISTIKA**
Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas –
Lekt. B. Palavinskienė**

**Konsultantas-
Prof. Dr. G. Babachinaitė**

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. SMURTO ŠEIMOJE SAMPRATOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	7
1. 1. SMURTO ŠEIMOJE SAMPRATŲ ĮVAIROVĖ.....	7
1. 2. SMURTO ŠEIMOJE PAPLITIMAS IR ŠIO REIŠKINIO TYRIMAI LIETUVOJE	12
2. ŠEIMINIO SMURTO KRIMINOLOGINĖS CHARAKTERISTIKOS.....	26
ANALIZĖ.....	26
2. 1. SMURTO ŠEIMOJE KRIMINOLOGINIS TYRIMAS.....	26
2. 1. 1. <i>Kriminologinio tyrimo imties charakteristika.....</i>	<i>27</i>
2. 1. 2. <i>Smurto šeimoje aukų charakteristika.....</i>	<i>30</i>
2. 1. 3. <i>Smurtinio pobūdžio veiksmai, kuriuos patiria šeiminių smurto aukos.....</i>	<i>32</i>
2. 1. 4. <i>Smurtaujančių šeimoje asmenų charakteristika.....</i>	<i>36</i>
2. 1. 5. <i>Smurto šeimoje priežastys ir sąlygos.....</i>	<i>39</i>
2. 1. 6. <i>Smurto šeimoje padariniai.....</i>	<i>42</i>
2. 2. SMURTO ŠEIMOJE PREVENCIJOS GALIMYBĖS	44
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	50
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	52
SANTRAUKA.....	55
SUMMARY.....	56
PRIEDAI	57

ĮVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas.

Svarbus vaidmuo tiriant nusikalstamumą ir sprendžiant jo prevencijos problemą tenka kriminologijos mokslui. Nuo moksliskai pagrįsto ateities nusikalstamumo modelio, galimų kiekybinių ir kokybinių nusikalstamumo pokyčių prognozės priklauso šio reiškinio kontrolės ir prevencijos strategija ir taktika, teisėsaugos ir prevencinės veiklos planavimas, programų bei priemonių pobūdis, racionalus finansinių ir organizacinių išteklių paskirstymas; galimų nusikalstamumo socialinių padarinių tikslesnis įvertinimas ir veiksmingesnis atitinkamų priemonių įgyvendinimas.¹

Nusikalstamumas įvairiais ryšiais susijęs su visuomenės socialine, demografinė, ekonomine, teisine, politine ir moraline situacija, jos raida bei pokyčiais. Esant stabiliai padėčiai šalyje, nusikalstamumo lygis taip pat stabilus. Socialinių krizių, radikalių permainų laikotarpiais nusikalstamumas paprastai didėja. Akivaizdus tokio reiškinio pavyzdys - sudėtinga kriminogeninė situacija pokomunistinėse ir pookupacinėse šalyse, taigi ir Lietuvoje. Kriminologai jau Lietuvos nacionalinio atgimimo sąjūdžio išvakarėse ("perestroikos" bei sovietinės sistemos žlugimo laikais) prognozavo artėjančią nusikalstamumo bangą, galimus nepalankius šio reiškinio kiekybinius ir kokybinius pakitimus, susijusius su 50 metų trukusio okupacinio režimo padariniais ir jų likvidavimo sunkumais atkuriant rinkos ekonomikos ir kitas demokratinės valstybės bei visuomenės sistemas.² Šiuo metu Lietuvoje aktualu atsakyti į klausimą, ar baigėsi pereinamojo laikotarpio į rinkos ekonomiką ir demokratinę visuomenę nusikalstamumo padėtis, ar galima tikėtis santykinio nusikalstamumo stabilizavimosi.³ Taip pat svarbu išanalizuoti konkrečių nusikalstamų veikų paplitimą, jų raidą, dinamiką, o ypač tų nusikalstamų veikų, kurios išsiskiria ypač dideliu latentškumu. Vienas iš tokių nusikalstamų reiškinų – smurtas šeimoje, išsiskiriantis įvairiomis formomis bei, remiantis statistikos duomenimis, paliečiantis daugiau nei pusę Lietuvos šeimų.

LR Konstitucijos 22 straipsnis įtvirtina žmogaus teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.⁴ Žmogaus privatus gyvenimas - tai kiekvieno individo teisė gyventi taip, kaip jis

¹ Kaiser G. Kriminologie. Heidelberg: Muller Verlag, 1996. – P. 33-35.

² Dapšys A. Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas). // Jurisprudencija, 1999, T. 11(3). – P. 5-21.

³ Babachinaitė G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. – Vilnius, 2000, T.15(7). – P. 128-135.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

nori, būti apsaugotam nuo savavališko kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, šio gyvenimo detalių išskėlimo į viešumą. Tai yra tokia sritis, kuri būtent dėl savo grynai asmeninio ir emocinio pobūdžio negali būti formalizuota, apibrėžta privalomomis vykdyti taisyklėmis.⁵ Neabejojama, jog žmogaus elgesį dažniausiai lemia jų psichologija bei visuomenėje vyraujančios dorovės, moralės ir etikos socialinės normos. Žmogus – tai ne tik visuomenės, kaip atskiro socialinio junginio, narys. Jis, be profesinės ar gamybinės veiklos, dalyvavimo visuomeniniame gyvenime, taip pat egzistuoja kaip laisvas, autonomiškas individas, tam tikra prasme nepriklausomas nuo visuomenės, valstybės ar kitų žmonių. O pagrindine jo nepriklausomumo ir autonomiškumo pasireiškimo terpe tampa šeima, kurioje vykstantys procesai ir egzistuojantys tarpusavio santykiai – tai dažniausiai tik šeimos nariams žinoma realybė.

Aukščiau pateikta konstitucinių nuostatų analizė jokių būdu nereiškia to, jog šeimoje yra leidžiamas bet koks elgesys, tame tarpe – ir baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamos veikos. Nusikaltimai bei smurtas šeimoje – tai jau ne pačios šeimos, bet ir valstybės problema, kadangi šeima - tai valstybės ląstelė. Šiandien smurtas ir smurtiniai nusikaltimai – vis labiau aktualėjanti problema, pasireiškianti ne tik visuomeniniuose santykiuose apskritai, bet taip pat žvelgiant per šeimos, kaip atskiro socialinio junginio, prizmę.

Statistika išties grėsminga⁶: metams bėgant smurto būna vis daugiau, labai didžiulė problema yra ta, jog apie daugumą smurto aktų nėra pranešama atitinkamoms institucijoms, daug chuliganizmo, gąsdinimo, prievartos įvykių lieka už policijos dėmesio ribų. Be to, išties dažnai aukos, kreipdamosi į medikus pagalbos, nuslepia tikrą sužeidimą. Nors smurto, prievartos aktų statistinis gausėjimas dažniausiai yra aiškinamas liberalėjančių, laisvėjančių pasaulėžiūrų įsigalėjimu, mažesne griežtų moralės sistemų (religinių, šeimos, giminės ir kt.) įtaka, vis dėlto, turi būti siekiama apsaugoti žmones nuo smurto, padėti jį patyrusiems.

Darbo temos aktualumą pabrėžia taip pat tai, kad aptartos LR Konstitucinės nuostatos uždraudžia smurtą ir garantuoja asmens privataus gyvenimo apsaugą, todėl smurtas šeimoje nėra taip pastebimas, kaip visuomeninis smurtas, ir, atitinkamai, yra žymiai sunkiau tiriamas.

Pažymėtina, jog šiame moksliniame darbe nagrinėjama tema aktuali dar ir todėl, kad svarstomos pačios reikšmingiausios smurto šeimoje sampratos, kriminologinės charakteristikos bei

---

⁵ Jovaišas K. LR Konstitucijos 22 straipsnio komentaras. // LR Konstitucijos komentaras. 1 dalis. – Vilnius. Teisės institutas, 2000. P.162-163.

⁶ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES *Phare* projektas. – Vilnius. LR Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 2.

šio reiškimo prevencijos problemos, ir tai, kad pateikiami alternatyvūs iškeltų problemų sprendimų variantai.

Tyrimo objektas.

Smurto šeimoje paplitimas, būklė, dinamika ir struktūra, šeimoje smurtaujančių asmenų charakteristika, smurtą šeimoje sąlygojančios priežastys, smurto šeimoje prevencijos galimybės.

Atsižvelgiant į tai, kad visų problemų, susijusių su smurto šeimoje kriminologine charakteristika, viename darbe išsamiai aptarti neįmanoma, todėl šio darbo tyrimai apriboti konkrečiu tikslu ir uždaviniais.

Darbo tikslas – išnagrinėti smurto šeimoje kriminologinės charakteristikos ypatumus ir pateikti pasiūlymus dėl atliekamų prevencinių veikslių tobulinimo šioje srityje.

Darbo uždaviniai:

- 1) pateikti smurto šeimoje sampratą;
- 2) apibrėžti smurto šeimoje būklę bei dinamiką Lietuvoje;
- 3) išnagrinėti šeimoje smurtaujančių asmenų ir nuo šio smurto nukentėjusiųjų asmenų charakteristikos ypatumus;
- 4) susipažinti su smurto šeimoje priežastimis ir sąlygomis;
- 5) pateikti galimas smurto šeimoje prevencijos galimybių tendencijas.

Tyrimo šaltiniai.

Baigiamojo darbo tyrimo bazę sudaro:

- atlikti kriminologiniai tyrimai Lietuvoje;
- Lietuvos Respublikos teisinė bazė;
- Lietuvos Respublikos Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos;
- Kita kriminologinė statistika;
- mokslinė psichologinė, teisinė ir kriminologinė literatūra.

Tyrimo metodai. Ieškant atsakymų į iškeltus uždavinius, baigiamasis darbas parengtas naudojant šiuos tyrimo metodus:

- 1) empiriniai: statistinių duomenų analizė ir anketinė apklausa.
- 2) teoriniai: lyginamosios teisėtyros, sąvokų interpretacija, sisteminės
- 3) analizės, dokumentų analizės ir kt.

Tyrimo hipotezės:

- 1) smurtą šeimoje sąlygoja asocialus tiek smurtautojo, tiek aukos elgesys (t.y. alkoholio, narkotikų vartojimas, nusikalstama veika ir t.t.);
- 2) smurtas šeimoje – tai kas antros šeimos Lietuvoje problema, kurios yra vengiama ir gėdijamasi;

Darbo praktinė reikšmė. Šiuo darbu mėginta apibendrinti svarbiausius smurto šeimoje kriminologinės charakteristikos ypatumus, įvertinti turimą teorinį ir statistinių duomenų palikimą ir tuo pagrindu formuoti prielaidas smurto šeimoje prevencijai tobulinti.

Tyrimo rezultatai gali būti panaudoti tolesniems šios problemos tyrinėjimams, taip pat dėstant kriminologijos ir baudžiamosios teisės disciplinas studentams, tobulinant smurto šeimoje Lietuvoje prevencijos galimybes. Be to, į tyrimo rezultatus galima atsižvelgti ir praktiniams darbuotojams vykdant smurto šeimoje prevencines programas.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji darbo dalis, išvados ir siūlymai. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas.

1. SMURTO ŠEIMOJE SAMPRATOS TEORINIAI ASPEKTAI

1. 1. Smurto šeimoje sampratų įvairovė

Pradedant nagrinėti šeiminio smurto sampratą, visų pirma reikėtų atkreipti dėmesį į smurto sampratą apilai, kuri yra vartojama baudžiamojoje teisėje bei kitoje teisinėje literatūroje, taip pat psichologijos mokslo kontekste. Terminas „*smurtas*“ dažniausiai asocijuojasi su šiurkščia prievarta, fizinės jėgos pavartojimu prieš asmenį, sukeliant fizinį skausmą ar ribojantį nukentėjusiojo laisvę. Tačiau toks smurto suvokimas anaipol nėra teisingas ir tikslus.

Psichologai teigia, jog smurtas – tai fizinės ar emocinės kančios, sužalojimas, panaudojant jėgą, turint tikslą ką nors fiziškai ar psichologiškai paveikti; smurtas - tai prievartinis asmens laisvės suvaržymas, stipriai įtakojantis normalią egzistenciją.⁷ Smurtas pasižymi tuo, jog jo metu asmuo yra paverčiamas negyvu objektu ir smurto atveju yra tam tikras pavojus gyvybei – nuo nežymaus iki labai akivaizdaus.

Smurtas, žvelgiant per psichologijos mokslo prizmę, gali pasireikšti trimis formomis:

- 1) išraiška – žmogus išreiškia savo nekontroliuojamąjį pyktį, įniršį, pavydą;
- 2) manipuliacija – smurtas yra naudojamas kaip būdas kontroliuoti kitus bei gauti tai, ko smurtautojas nori;
- 3) kerštas – smurtu yra atkeršijama tiems, kurie anksčiau nuskriaudė.⁸

Iš esmės psichologijos mokslas smurtą tapatina su tam tikro konflikto pasekme, o tiksliau – dažnu šiuolaikinėje visuomenėje jo išsprendimo rezultatu. Psichologas A.Jacikevičius išskiria dvi konflikto išsprendimo galimybes, kurių viena, kaip pamatysime – smurto kilimo pasekmė:

- 1) tokiu atveju, jeigu konfliktas yra išspręstas nuoširdžiai, tai yra, pagal dalyvių pageidavimus ir pasitenkinimą, tai tuo gali būti padėtas pagrindas teigiamiems ir glaudiems santykiams;
- 2) tokiu atveju, jeigu konfliktas bus neišspręstas, o tik nuslopintas, tuomet išlieka tikimybė, kad ateityje jis įgaus rimtesnes ir pavojingesnes formas, kurių viena – smurtas.⁹

---

⁷ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. LR Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 3.

⁸ Žr. Ten pat. P. 4-5.

⁹ Jacikevičius A. Žmonių grupių (socialinė) psichologija. – Vilnius, 1996. P.60-71.

Teisinėje literatūroje randame žodžių junginį “smurtiniai nusikaltimai”. Be abejonės, smurtiniais yra vadinami nusikaltimai, susiję su smurtu. Teisinėje literatūroje dažniausiai vartojami tokie termino “*smurtas*” apibrėžimai:

- 1) **smurtas plačiąja prasme** – tai fizinė, seksualinė, psichologinė prievarta, žmogaus nepriežiūra; šiuo atveju fizinis smurtas siaurąja prasme suvokiamas kaip prievarta prieš asmenį: stumdymas, mušimas, sužeidimas, nužudymas; psichologinis, emocinis smurtas – tai su dažniausiai su fizine prievarta susiję įžeidžiantys žodžiai, pastabos, grasinimai, draudimai, gąsdinimai, kuriais yra siekiama asmenį išskaudinti, įbauginti, priversti suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo¹⁰;
- 2) smurtas kai kuriais aspektais yra apibrėžtas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentatorių. Aiškinant Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse kriminalizuotą išžaginimo sudėtį, teigiama, kad fizinis smurtas išžaginimo sudėtyje – tai mušimas, smūgių sudavimas, smauginimas, surišimas ir panašūs veiksniai nukentėjusiajai, siekiant nuslopinti, palaužti jos pasipriešinimą arba išvengti pasipriešinimo ir lytiškai santykiauti, tenkinti lytinę aistrą nurodytais būdais prieš jos valią. Čia smurtas suvokiamas kaip priemonė, kuria yra palaužiamas nenoras, rodomas ar tikėtinas pasipriešinimas. Grasinimai – taip pat smurtas, kitaip tariant, tai viena smurto rūšių – psichinis smurtas, pasireiškiantis grasinimu žodžiu (grasinimas sumušti, sužaloti, nužudyti) ar veiksmais (tai atitinkamos situacijos sudarymas ar gestai, kuomet ir be žodžių yra aišku, jog bus blogai, jeigu priešinsis).¹¹
- 3) Prof. G. Babachinaitė smurtiniais nusikaltimais įvardija nusikaltimus fiziniam asmeniui, kurie yra padaromi panaudojant įvairų smurtą: nužudymai, sunkūs kūno sužalojimai ir išžaginimai.¹² Anot profesorės, prie smurtinių nusikaltimų reikėtų priskirti sunkiausius tyčinius nusikaltimus, kuomet yra sužalojama asmens sveikata, atimama laisvė, pažeminamas orumas, tai yra būtent trys aukščiau minėtos nusikaltimų rūšys. Šiuos smurtinius nusikaltimus vienija bendras pasikėsimo objektas, patys sunkiausi padariniai, kadangi prarandama asmens gyvybė, sveikata, lytinė laisvė, taip pat nusikaltimo padarymo būdas kaip

¹⁰ Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje., - Vilnius. Vilniaus universitetas. Moterų studijų centras, 1997. P. 7-9.

¹¹ Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. – Vilnius. Eugrimas, 2000. P. 222-224.

¹² Babachinaitė G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje. // Jurisprudencija. – Vilnius, t. 12(4). P. 97-103.

priemonė pasiekti nusikalstamą tikslą. Remiantis prof. G. Babachinaitės pateikta smurtinių nusikaltimų samprata galima teigti, jog smurtą, kaip atskirą reiškinį, tikslinga apibrėžti būtent smurtiniams nusikaltimams būdingais bruožais. „*Smurtas*” šiuo aspektu galėtų būti įvardijamas kaip fizinio asmens atžvilgiu padaromi neigiami veiksmai, kuriais yra sužalojama asmens sveikata, atimama laisvė arba pažeminamas orumas.

Šiandien vis dar sunku nustatyti, kur ir kaip pasireiškia šeiminiis smurtas, kadangi ši problema dažniausiai yra nematoma, bendruomenėse ji paprastai slepiama baiminantis, kad jos egzistavimo pripažinimas nepažeistų šeimos neliečiamumo. Taigi, oficialios statistikos beveik nėra, o jeigu ir kokia nors yra – ji jokiū būdu neatspindi realios padėties. Tai yra savaime suprantama, kadangi ištis kyla klausimas, kaip gi galima teikti oficialią statistiką, jeigu literatūroje vis dar nėra vieningos nuomonės šeiminiio smurto apibrėžimo klausimu? Tačiau žvelgiant iš kitos pusės, tikslios bei vieningos šeiminiio smurto sąvokos nebuvimas – tai kiekvienoje visuomenėje egzistuojančių moralės normų, atspindinčių tos visuomenės narių gyvenimo tradicijas, jų pasaulėžiūrą, padarinys. Ištis, dar ir šiandieniniame pasaulyje pastebimas gan keistas, tačiau tuo pačiu ir savaime suprantamas, reiškinys, susijęs su visuomenės suvokimu apie smurtą. Pavyzdžiui, jeigu žiniasklaidoje pateikiamos žinios apie vieną ar kitą smurtinį nusikaltimą (pavyzdžiui, nužudymą, išžaginimą ir pan.), visuomenė gan audringai į tai reaguoja. Ilgai apie tai yra svarstoma, aptarinėjama. O tokiu atveju, jeigu sužinoma apie vyro, sugyventinio ar kito artimo žmogaus skriaudžiamą moterį, vaiką, visuomenė į tai reaguoja gana pasyviai. Tokią situaciją įtakoja paties smurto ir šeiminiio smurto samprata: patriarchalinis šeimos modelis įtakoja ne tik reakciją į šeiminiį smurtą, bet taip pat ir jo sampratos esmę.

Fizinė ir seksualinė prievarta šeimoje egzistavo visais laikais.¹³ Tiek vaikas, tiek žmona būdavo visiškai priklausomi nuo šeimos galvos, kadangi tik jis vienintelis galėdavo nustatyti kaltę, būdavo ir teisėjas, ir baudėjas. Aplinkiniai neturėdavo teisės kištis ir neretai šeimos galvos taikomos fizinės bausmės būdavo įtvirtindamos tiek teisiškai, tiek ir doroviškai. Ištis dažnai į tai būdavo žiūrima kaip į liudijimą, jog šeimos galva ištis rūpinasi vaikų auklėjimu bei kitais šeimos reikalais. Taigi patriarchalinio šeimos modelio esminis aspektas – suabsoliutintas vyro autoritetas šeimoje. Patriarchalinės, religinės nuostatos moteriai įdiegė: “viešai neskaltbti nešvarių baltinių”, kantriai slėpti nuo pašalinių smurtą šeimoje, kentėti, dažniausiai kaltinti save, užuot kaltinus smurtininką.¹⁴

¹³ Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 416-417.

¹⁴ Marcus I. Reframing “Domestic Violence: Terrorism in the Home”, in M.A. Fineman, R. Mykitiuk. The Public Nature of Private Violence. – New York. Routledge, 1994. P.21-28.

XX amžiaus pradžia buvo savotiškos revoliucijos šioje srityje laikas: gydytojai, sociologai, žurnalistai, teisėjai, psichologijai, pedagogai pradėjo skelbti išties šurpą keliančius pranešimus apie tai, kaip vaikai mušami, marinami badu, kaip moterys skriaudžiamos, žaginos ir pan. Be to, dar vienas svarbus dalykas, paskatinęs domėtis smurtu šeimoje, buvo moterų emancipacija bei feministinis judėjimas.¹⁵ Šiandien sociologų jau įrodyta, jog vyrų smurtas ir prievarta prieš moteris – tai ne “instinktų prasiveržimas”, o kryptingo socializacijos proceso rezultatas.¹⁶ Trumpai tariant, “agresyvūs vyrai” yra “padaromi” visuomenės, jais negimstama. Ir moterys, ir vyrai supranta, kad patriarchatas žaloja visus. Vyrai taip pat turi daug ką pasakyti apie tai, kaip nuo pat gimimo jie yra panardinami į smurtą, kaip patriarchalinė visuomenė verčia juos būti “medžiotojais ir kariais”, agresyviais ir konkurentiškais, bijančiais ir nekenčiančiais moterų, nuo kurių jaučiasi emociškai priklausomi. Minėti pamąstymai leidžia daryti išvadas, jog vyrai yra rimta problema patys sau. Tačiau taip pat svarbu pabrėžti ir tai, jog jie nebenori tokie būti. Deja, Lietuvoje vis dar gan gajus patriarchalinis šeimos modelis, iš esmės sąlygojantis ne tik smurto šeimoje sampratą, bet ir visuomenės reakciją į šį asocialų reiškinių.

Savaime aišku, jog smurtas visuomenėje yra tiksliai suvokiamas kaip fizinė, psichologinė, seksualinė prievarta, kurią nukentėjusysis patiria dalyvaudamas visuomeniniame gyvenime. Tuo tarpu kalbant apie šeiminių smurtą, pažymėtina, jog specialiuose tyrimuose smurto prieš moteris sąvoka dažniausiai yra taikoma kaip kompleksinė, apimanti tris pagrindinius elementus: psichologinę, fizinę ir seksualinę prievartą.¹⁷ Pastebėtina tai, jog prievarta – tai vienas esminių terminų, vartojamų apibrėžiant smurtą, todėl reikėtų pateikti ir prievartos sąvoką. Prievarta šeimoje – tai, anot prof. V. Justickio,¹⁸ smurtas silpnesnių, priklausomų šeimos narių – moterų, vaikų, senelių – atžvilgiu.

Įdomu atkreipti dėmesį į tai, jog šeiminių smurto sąvoka kai kuriose užsienio valstybėse yra vartojama kalbant apie smurtą, kuris gali pasireikšti stumdymu, žnaibymu, spjaudymu, spardymu, mušimu, smaugimu, deginimu, badymu, daužymu bei kitomis formomis.¹⁹ Kartais šeiminių smurto sąvoka yra vartojama tik prievartos prieš moteris atvejais, tačiau dažniausiai ji atspindi santykius tarp kaltininko ir aukos, kuriuos sieja ilgalaikis ryšys. Todėl, mūsų nuomone,

---

¹⁵ Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 416-417.

¹⁶ Vasiliauskienė L. Prievartos kultūra. // Smurto prie moteris problema šiandieninėje Lietuvoje. Konferencijos pranešimai. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1997. P.11-15.

¹⁷ Mikalajūnaitė R. Kaip prievartos prieš moteris problema gali atskleisti sociologinis tyrimas. // Smurtas prieš moteris Lietuvoje. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1999. P. 59-90.

¹⁸ Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 416-417.

¹⁹ Jungtinių tautų Biuras Vienoje. Socialinės raidos ir humanitarinių reikalų centras. Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1998. P. 13-16.

šeiminio smurto sąvoka plačiąja prasme apima įvairias smurto formas, kurios iškyla tarp tėvų ir vaikų arba tarp pačių sutuoktinių.²⁰

Pažymėtina, jog literatūroje, kalbant apie smurtą tarp sutuoktinių ar sugyventinių, dažnai sutinkame terminą *“prievertos prieš žmonas (vyrus)”* terminą. Tai tik dar kartą patvirtina minėtą teiginį, jog prievarta ir smurtas – tai kone tapatūs terminai, vartojami kalbant apie šeiminių smurtą.

Tęsiant kalbą apie teisinę šeiminių smurto sąvoką reikėtų atkreipti dėmesį į tarptautinius dokumentus, apibrėžiančius šeiminių smurtą. Čia paminėtina Jungtinių Tautų Organizacijos 1993 m. priimta Deklaracija *“Dėl smurto prieš moteris panaikinimo”*, kurioje terminas smurtas prieš moteris reiškia „bet kokią smurto aktą prieš lytį, kuris sukelia arba gali sukelti moterims fizinę, lytinę ar psichologinę žalą bei kentėjimą, taip pat reiškia grasinimus atlikti tokius veiksmus, prievartą arba despotiškai atimti laisvę tiek visuomeniniame, tiek privačiame gyvenime“.²¹ Be abejo, tai nėra vienintelis dokumentas, bandantis reglamentuoti smurto prieš moteris (taigi – ir šeiminių smurto) problemą bei jos sprendimo būdus. Kitas, ne mažiau svarbus tarptautinis dokumentas, – tai *“Visų moterų diskriminacijos formų panaikinimo konvencija”*, kurioje smurtas lyties pagrindu yra apibrėžiamas kaip *“smurtas, nukreiptas prieš moterį dėl to, kad ji yra moteris, arba sukeltis moterims neproporcingas pasekmes. Jis apima fiziškai, dvasiškai arba lytiškai žalojančius ar kančią sukeliančius veiksmus, grasinimą tokiais veiksmais ir kitokio pobūdžio laisvės atėmimą”*.²²

Minėti tarptautiniai dokumentai - tai paskutiniu metu vykstančio aktyvaus tarptautinio spaudimo smurtą prieš moteris laikyti tarptautinių žmogaus teisių klausimu padarinys.²³ Į tai buvo sureaguota *“Visų moterų diskriminacijos formų panaikinimo konvencija”*, teigiant, jog bendras diskriminacijos lyties pagrindu draudimas šioje konvencijoje apima ir smurtą lyties pagrindu, kaip jis buvo apibrėžtas anksčiau. Vėliau Komitetas patvirtino, jog smurtas prieš moteris yra jų tarptautiniu mastu pripažintas teisių pažeidimas, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas yra valstybės pareigūnas, ar privatus asmuo.

Prievarta - tai bet kokie veiksmai, vykstantys prieš individo valią. Tai gali būti tiek emocinio, tiek fizinio, tiek seksualinio pobūdžio veiksmai. Taip pat prievarta yra suprantama kaip veiksmai, kylantys tiek iš išorinės aplinkos, tiek iš paties individo.²⁴

---

²⁰ Patarimai teikiantiems pagalbą šeiminių smurto aukoms. – Vilnius: Moterų informacijos centras, 2005. P. 5-6.

²¹ Jungtinių tautų Biuras Vienoje. Socialinės raidos ir humanitarinių reikalų centras. Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1998. P. 3-7.

²² Cees de Rover. Tarnauti ir ginti. Žmogaus teisių ir humanitarinės teisės teorija policijos ir saugumo pajėgoms. – Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, 2001. P. 321-323.

²³ Ten pat.

²⁴ Rosen K.H., Bezold A. Dating Violence Prevention: A Didactic Support Group for Young Women. – Journal of Counseling and Development, vol. 74, Nr. 5. 1996. P.521-525.

Dažnai yra manoma, kad prievarta ir smurtas – tai neišvengiama kasdieninio gyvenimo dalis, pasireiškianti ir šeimose. Logiška manyti, kad moterys ir vaikai dažniau patiria fizinę prievartą todėl, kad jie yra fiziškai silpnesni ir negali apsiginti. Atlikti tyrimai rodo, kad moterys ir vaikai – tai tos žmonių grupės, kurios dažniausia tampa šeiminio smurto aukomis, todėl manytume, jog tikslinga likusią darbo dalį skirti būtent smurto moterų ir vaikų atžvilgiu šeimose problemai.

Įvairiose diskusijose pasigirsta nuomonių dėl Lietuvos įstatymų netobulumo, sprendžiant šeiminio ir, apskritai, smurto prieš moteris bei vaikus problemas. Tikslaus šeiminio smurto apibrėžimo neradime ne tik teisinėje literatūroje, bet taipogi ir teisės aktuose. Skirtingai nuo šeiminio smurto sampratos, smurtas, vykstantis visuomenėje, turbūt daugeliui aiškiau suprantamas. Smurtas visuomenėje - tai fizinė, psichologinė, seksualinė prievarta, kurią nukentėjusysis patiria ne šeimoje, o visuomeniniame gyvenime. Nors Lietuvos Respublikos įstatymai ir draudžia smurtą, tačiau nėra specialių teisinių normų, numatančių atsakomybę už šeiminių smurtą. Kalbėdami apie smurtą, kurį vaikas patiria įvairiose visuomeninio gyvenimo sferose, turėtume prisiminti nusikaltimus, t.y. nužudymus, kūno sužalojimus, fizinį smurtą, išžaginimus. Mūsų nuomone, tai, jog Lietuvoje nėra numatyta konkrečios baudžiamosios atsakomybės už šeiminių smurtą, kalti yra ne netobuli įstatymai. Šiuo atveju svarbesnis yra teisėsaugos ir kitų institucijų, privalančių spręsti šią problemą, pareigūnų nekvalifikuotumas ir neretai pasireiškiantis nenoras kištis į privataus gyvenimo sferą. Iš esmės, galima teigti, jog šiuo metu Lietuvoje yra pakankama įstatyminė bazė, leidžianti užkirsti kelią tiek šeiminiams, tiek, apskritai, smurtui prieš moteris ir vaikus. Mūsų nuomone, dauguma teisininkų sutiktų, jog šiandien galiojantis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, kuriame yra straipsniai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už tyčinius nužudymus, tyčinius įvairaus sunkumo kūno sužalojimus, fizinį smurtą ir kankinimus, lytinius nusikaltimus, yra pakankamai tiksliai suformuluoti ir, kaip rodo praktika, sėkmingai gali būti taikomi ir smurtautojams prieš moteris bei vaikus.

Tai, kad šeiminis smurtas - opi ne tik tam tikros šeimos, bet ir visuomenės problema, neabejojama. Tačiau kyla klausimas, ar pakankamai dėmesio yra skiriama šios problemos analizei bei įvairiems tyrimams Lietuvoje?

1. 2. Smurto šeimoje paplitimas ir šio reiškinio tyrimai Lietuvoje

Šiandien į smurtą šeimoje jau nebežvelgiama kaip į atskiro individo, atskiros šeimos privataus gyvenimo reiškinį. Smurtas šeimoje imtas vertinti kaip rimtas kultūrinis, socialinis, ekonominis ir politinis klausimas, kuris gvildenamas nacionalinėje, europinėje ir pasaulinėje

plotmėje. Šiandien visos valstybės smerkia ir kovoja su tarpvalstybiniu terorizmu, tačiau ne visos šalys turi smurto mažinimo ir smurto šeimoje įveikimo įstatymus bei programas, kuriais būtų galima stabdyti nematomą terorizmą – smurtą šeimoje. Nematomas terorizmas – tai kasdienis fizinis, psichologinis, lytinis ir ekonominis smurtas šeimoje, psichologiškai ir fiziškai žalojantis įvairaus amžiaus ir įvairių visuomenės sluoksnių žmones. Neįveikus ar nesumažinus smurto šeimoje, negalima kalbėti apie visuomenės gerovę, lyčių lygybę ar lygias galimybes, kadangi smurtas šeimoje žeidžia kiekvieną jos narį, stabdo ir žaloja žmogaus asmenybės vystimąsi, palieka gilius randus individo psichikoje.

Negausiais smurto šeimoje tyrimais Lietuvoje nustatyta, kad dvi iš trijų moterų patiria fizinį ir lytinį smurtą nuo vyro, su kuriuo gyvena. 1996–1997 metais apklausus apie 300 moterų paaiškėjo, kad 63,3 procentai moterų, sulaukusios 16 metų patyrė fizinį ir lytinį smurtą, kad 42,2 procentai ištekęsusių ir partnerystėje gyvenančių moterų taip pat patyrė fizinį ir lytinį smurtą. Apklausos parodė, kad nuo smurto šeimoje moteris labiau nukenčia nei nuo smurto už šeimos namų ribų. Lietuvos tyrimai atskleidė, kad 57,4 procentai moterų nužudomos namuose, o remiantis JAV statistika – 70 procentų moterų. Amerikiečių smurto tyrimais nustatyta, kad 60 procentų vyrų pirmieji griebiasi smurto ir kad 48 procentai mėgstančių išgerti vyrų naudoja smurtą prieš šeimos narius.²⁵

Po ilgaamžės lyčių nelygybės, kai buvo dirbtinai iškreipti kultūriniai, socialiniai, ekonominiai ir politiniai santykiai, psichologine ir moraline prievarta buvo apibrėžtos vyro ir moters vietos visuomeninėje veikloje, tik XX-ojo amžiaus antrojoje pusėje imta įstatymais, mokslo teorijomis, specialiomis teisėtvarkos priemonėmis taisyti minėtas visuomenės deformacijas ir raginti moterį iš šeimos išeiti į visuomenę, o vyrą kviesti grįžti į šeimą. Tik penktą dešimtmetį vyksta žmogaus sąmonės, žinių visuomenės ir dogmatiškų religinių bei moralinių nuostatų pertvarka, todėl nereikia stebėtis, kad Lietuvoje vis dar girdime kai kuriuos politikus ir piliečius šnekant apie tradicinės šeimos ir moralės griūties tragediją. Reikia laiko ir daug kantraus švietėjiško bei mokslo tiriamojo ir valstybės institucijų darbo, žiniasklaidos brandos ir supratimo, kad Lietuvos politikai ir piliečiai nustotų ginti ir skleisti nežinojimo tamsą ir nustotų vadinti tradicinę šeimą, kurios esmėje glūdi moters išnaudojimas ir pažeminimas, visuomenės stabilumo ir tradicijų išsaugojimo garantu. Tradicinė šeima – tai ne vien laimės šventovė. Tai ir vyro valda, kurioje jėga ir prievarta diegiama vyro valdžia. Ar tokią šeimą nori išsaugoti tradicinės šeimos gynėjai? Ar jie ir toliau ketina melstis

---

²⁵ Regional Public awareness Campaign for Women's Rights to A life Free of Violence
http://www.nasalie.net/library.php?pageNum_lib_ru=2&totalRows_lib_ru=77&lang=ru [prisijungimo laikas: 2006-12-12]

patriarchalinės visuomenės stabams, kai šeimos galva pripažįstamas tik vyras, o visuomenę valdo vyras-karalius, vyras-bažnyčios hierarchas, vyras-ministras pirmininkas, vyras-parlamento pirmininkas, vyrai – Seimo vicepirmininkai ir komitetų vadovai? Kur visuomenėje vieta moters, pas kurią kas vakarą grįžta vyras, ieškodamas moters paguodos ir meilės, iš moters rankų imdamas jos paruoštą maistą ir sutvarkytus rūbus? Kur tradicinėje šeimoje yra teisingumas, jei vyras už moters rūpestį atsilygina smurtu?

Būtina prisiminti, kad smurto šeimoje įveikimas yra kompleksinis reiškinys – priimti įstatymai gali neveikti tol, kol nebus suformuotas naujas požiūris į šeimą, kol nebus įveikta nuostata "mano namai – mano tvirtovė". Jei šeima yra visuomenės pamatas, tai ir šeimos problemos yra visuomenės problemos.

Smurto sukeltų sveikatos sutrikimų, ekonominių ir socialinių trukdžių kaina, kurią moka šeimos nariai, ir kuri stabdo visuomenės bei ekonomikos vystymąsi, yra didžiulė. Išsamių statistinių duomenų apie smurto paplitimą nebuvimas apsunkina pokyčių smurto šeimoje stebėjimą bei adekvataus reagavimo galimybes, kuriant veiksmų programas smurto šeimoje mažinimui bei tobulinant teisinį reglamentavimą šioje srityje. Remiantis Kanados, kuri yra viena iš valstybių, renkančių statistiką apie smurto šeimoje paplitimą, patirtimi, tiesioginės išlaidos, sukeltos smurto, kurios apima baudžiamojo teisingumo vykdymo ir policijos darbo, teisinės pagalbos ir apmokymų kaštai, siekia 1 milijardą Kanados dolerių per metus. Šios išlaidos didėtų, jeigu būtų įskaičiuota patirta moralinė žala, gydymo ir laidojimo išlaidos, ekonominiai nuostoliai dėl pravaikštų, sumažėjęs darbo našumas bei socialinių ryšių atstatymas, psichologinės pagalbos išlaidos.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytos sankcijos už įvairias smurto rūšis. Už smurtą, patiriamą įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, baudžiama pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso straipsnius, numatančius baudžiamąją atsakomybę už nužudymą, išžaginimą, dažniausiai pasitaikantį sveikatos sutrikdymą ir pan. Tačiau Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose nėra apibrėžtas nei smurto šeimoje turinys, nei įtvirtintos specialiosios normos, numatančios atsakomybę už tokio pobūdžio smurtą. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsniu "*Žmogaus asmuo neliečiamas*", kaip ir garantuojamas privataus gyvenimo neliečiamumas. Šių dviejų pilietinių žmogaus teisių kolizijos atveju labai dažnai pirmumo teisė teikiama konstituciniam asmens privataus gyvenimo neliečiamumo principui smurto šeimose problema darant beveik pastebimą. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucija taip pat deklaruoja šeimą esant visuomenės ir valstybės pagrindu, bei užtikrina, kad "*Valstybė saugo ir globoja šeimą ...*". Taigi, į smurtą šeimoje privalo būti reaguojama ne tik kaip į žmogaus garbės ir orumo pažeidimą, bet taip pat kaip ir grėsmę visai visuomenei.

Šiuo metu galiojantis Baudžiamojo kodekso 140 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už mušimą ar kitoki smurtavimą sukeltą žmogaus fizinį skausmą arba nežymų jo sužalojimą ar trumpą susargdinimą.²⁶ Tačiau dėl tokių veiksmų, kuriais dažniausiai pasireiškia smurtas šeimoje, baudžiamasis procesas pradedamas tik esant nukentėjusiojo skundai ar jo teisėto atstovo pareiškimui, nes pagal minėto straipsnio 1 dalį keliamos bylos yra laikomos privataus kaltinimo bylomis (*Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 407 straipsnis*). Toks reglamentavimas grindžiamas tuo, jog toks sveikatos sutrikdymas yra mažesnio pavojingumo nusikalstama veika ir yra siekiama „... užtikrinti asmens teisę į privatų gyvenimą, taip pat skatinti kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymą ...“ (*Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 25 d. nutarimu Nr. 1497 patvirtintas trečiasis pranešimas apie Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos moterims panaikinimo įgyvendinimo Lietuvoje*).

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 2 dalis jau reglamentuoja tuos pačius veiksmus mažamečio atžvilgiu arba kankinant nukentėjusį asmenį kaip sunkesnę veiką ir sudaro teisinę galimybę ikiteisminį tyrimą dėl šių veikų pradėti bendra tvarka, yra tikslinga tokius smurtinius veiksmus nukreiptus šeimos narių atžvilgiu taip pat išskirti. Todėl, suvokiant smurto šeimoje problemą, jo sukiamas pasekmes bei specifika, kuomet dėl galimo gėdos jausmo bei išankstinio visuomenės požiūrio vengiama pranešti apie konkrečius smurto šeimoje atvejus, projektu siūloma, kad baudžiamasis procesas už fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą šeimos nariams, kaip tai apibrėžta Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 248 straipsnio 2 dalyje (*“Nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (tėviai), vaikai (vaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai.”*) būtų pradedamas bendra tvarka, nereikalaujant nukentėjusiojo skundo, taip tokius smurtinius veiksmus šeimos narių atžvilgiu išimant iš privataus kaltinimo bylų sąrašo.

Aktualu akcentuoti, kad moterų patirtas smurtas šeimoje paprastai yra susijęs ir su jų pačių nenoru kelti privataus kaltinimo bylas. Moterims, patyrusioms fizinį smurtą, dažniausiai konstatuojami lengvi kūno sužalojimai, nesukėlę arba sukėlę trumpalaikius sveikatos sutrikimus.²⁷ Lietuvos Respublikos įstatymai numato, jog baudžiamosios bylos pagal šiuos straipsnius keliamos

²⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.

²⁷ Rimkuvienė J. Statistiniai duomenys apie moterų patirtas traumas, jų gydymą veido-žandikaulių chirurginiame skyriuje. // Smurtas prieš moteris Lietuvoje. – Vilnius. Moterų informacijos centras, Jungtinių Tautų Plėtros fondas moterims, 1999. P. 18-23.

tik tokiais atvejais, kai yra nukentėjusiojo (o šiuo atveju, nukentėjusiosios) skundas (pareiškimas). Praktikoje tokios bylos vadinamos privataus kaltinimo bylomis. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog viskas labai aišku ir paprasta. Deja, šeiminio smurto atveju susiduriame su labai rimta problema: moterys neretai bijo kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas, nes šiuo atveju reikia lyg ir pačioms rodyti iniciatyvą, kad smurtautojas būtų nubaustas. Jos pačios turi nuspręsti, kaip pasielgti. Jei nukentėjusiosios kreipiasi į teisėsaugos institucijas, tai neretai po kurio laiko nusprendžia iš baimės ar kitų priežasčių atleisti smurtautojui, tikėdamos, kad tai nepasikartos. Dėl tokių atvejų daugėjimo visuomenė ir įvairios institucijos susidarė neigiamą požiūrį į šią problemą. Įvairiose seminaruose, skirtuose nagrinėti šeiminio smurto paplitimą Lietuvoje, dažnai pasigirsta pačių teisėsaugos darbuotojų nuomonių, jog dabar egzistuojanti kreipimosi į teismą su privačiu kaltinimu dėl tyčinio lengvo kūno sužalojimo bei smūgių sudavimo ir žiauraus kankinimo tvarka nėra priimtina tuomet, kai kalba eina apie šeiminių smurtą. Dažnai moteris yra smurtautojo grasinimais, šantažu ir kitais veiksmais priverčiama atsisakyti savo kaltinimų. Manoma, kad daug efektyviau būtų galima kovoti su šia problema, jeigu baudžiamoji byla galėtų būti keliama paaiškėjus šeiminio smurto faktui, kaip yra tais atvejais, kuomet nustatoma, kad aukai yra padarytas tyčinis sunkus kūno sužalojimas. Tai leistų moterims jaustis saugesnėms, o tuo pačiu nors truputį tramdytų pačius smurtautojus, nes šiuo metu jie neretai sistemingai skriaudžia šeimos narius, nepadarydami šiems sunkesnių kūno sužalojimų. Tokiu būdu auka, pati bijodama kreiptis pagalbos, nesulaukia ir jokios paramos iš teisėsaugos institucijų, nes lyg ir pats įstatymas įpareigoja auką pačiai spręsti savas problemas.

Taigi, smurtas šeimoje – plačiai paplitusi problema. Smurto šeimoje aukomis tampa tiek vaikai, tiek moterys, remiantis statistiniais duomenimis, rečiau vyrai. Atsižvelgiant į tai, trumpai susipažinsime su smurto prieš moteris ir vaikus tyrimų, atliktų Lietuvoje, rezultatais.

Dar 1994 m. atlikto tyrimo “Moterys Lietuvos visuomenėje” rezultatai parodė, jog viešose vietoje fizinį smurtą dažniausiai patiria vyrai, tačiau privačioje aplinkoje – šeimoje – smurto aukomis dažniausiai tampa moterys ir vaikai. 2001-2002 m. Lietuvoje atlikto Jungtinių Tautų plėtros fondo moterims remiamos švietimo kampanijos „Gyvenimas be smurto“ tyrimo duomenimis, smurtą šeimoje buvo patyrę 82 proc. apklaustų, vyresnių nei 16 metų moterų, fizinį smurtą - 35 proc. apklaustųjų, taip pat net 87 proc. visų respondentų nuomone, Lietuvoje egzistuoja smurtas prieš moteris šeimoje. Ši smurto rūšis rečiausiai patenka į teisėsaugos ir teisėtvarkos pareigūnų akiratį.

Tai, jog šeiminių smurtas – opi ne tik tam tikros šeimos, bet ir visuomenės problema, neabejojama. Tačiau kyla klausimas, ar pakankamai dėmesio yra skiriama šios problemos analizei bei įvairiems tyrimams Lietuvoje? Deja, tenka apgailestauti, kad vis dar nėra Lietuvoje daromi

išsamūs smurto prieš moteris tyrimai valstybės lygiu. Tik 1999 m. Vidaus reikalų ministerijoje pradėti registruoti duomenys pagal nukentėjusio fizinio asmens statistinę kortelę, todėl duomenys pagal lytį nėra tikslūs. Todėl tikrąją padėtį gali atspindėti sociologiniai tyrimai. Pirmasis tokių tyrimų bandymas – tai 1994 m. atliktas tyrimas “Moteris Lietuvos visuomenėje”, vėliau, tai yra 1997 m. buvo atliktas išsamus viktimologinis smurto prieš moteris tyrimas, taip pat palyginamasis 1994 m. ir 2000 m. tyrimas “Moteris Lietuvos visuomenėje”, be to, Regioninės Kampanijos “Gyvenimas be prievartos” rėmuose 2002 m. sausio-vasario mėn. buvo atliktas kompleksinis tyrimas. Temos išsamumo bei įdomumo dėlei trumpai apžvelgsime šių tyrimų rezultatus.

1993 m. organizacija “Moterų namai” ėmėsi rinkti duomenis apie smurtą bei prievartą prieš moteris Lietuvoje.²⁸ Buvo kreiptasi į policiją ir Teisingumo ministeriją prašant leisti susipažinti su duomenimis šia tema. Pasirodė, jog viskas nėra taip paprasta – priimta duomenų rinkimo bei saugojimo forma greičiau nuslepia, nei išryškina problemą – smurtą bei seksualinę prievartą prieš moteris. Buvo konstatuota, jog reikalinga platesnė ir išsamesnė studija, aprėpianti ne tik duomenų surinkimą, bet ir problemos formulavimą, jos iškėlimą visuomenės svarstymui bei radimą būdų, kaip pradėti šią skaudžią problemą spręsti.

Visuomenės nuomonė pagal kampanijos “Baltijos tyrimai” atlikta reprezentatyvi apklausa 1997 m. gegužės 14-21 dienomis parodė, kad 74 proc. vyrų ir 84 proc. moterų galvoja, kad smurtas šeimoje yra dažnas ir labai dažnas reiškinys. Informacijos šaltiniu apie smurtą šeimoje pirmiausia yra žiniasklaida (68 proc. vyrų ir 66 proc. moterų gauna informaciją tokiu būdu), antroje vietoje – draugai, pažįstami (20 proc. moterų ir vyrų), trečioje - asmeninė patirtis. Asmeninę smurto patirtį šeimoje turi 12 proc. moterų ir 7 proc. vyrų.²⁹ Palyginimui galime pateikti ES piliečių vertinimus dėl smurto prieš moteris ir vaikus. Tik 4% europiečių niekada negirdėjo apie smurtą prieš moteris. Didžiuma girdėjusiųjų apie jį sužinojo iš televizijos (89%), spaudos (65%), radijo (44%). Kas antras mano, kad ši smurto rūšis paplitusi (50%), kas ketvirtas (24%), kad ji labai paplitusi, o tik 19% atsakė, kad ji nelabai paplitusi ar išvis nepaplitusi.

1997 m. atlikto tyrimo rezultatų duomenimis net 63,3% vyresnių nei 16 metų Lietuvos moterų yra bent kartą gyvenime patyrusios vyrų smurtą, tik 11% patyrė nepažįstamų vyrų smurtą, 8,2% moterų patyrė draugų, o 14,4% - giminių arba pažįstamų vyrų smurtą.³⁰ Paradoksalu, tačiau atlikti tyrimai patvirtino, jog moterys dažniausiai nukenčia šeimoje - ten, kur turėtų jaustis

²⁸ Vasiliauskienė L. Smurtas ir prievarta prieš moteris. // Moterys kintančioje visuomenėje. Lietuvos nevyriausybinų organizacijų ataskaita Jungtinių tautų Organizacijai ir Pasaulinei moterų konferencijai Pekine 1995 m. rugsėjo 4-15 d.

²⁹ Šeduikienė J. Oficiali smurto prieš moteris statistika. // Smurtas prieš moteris Lietuvoje. – Vilnius. Moterų informacijos centras, Jungtinių Tautų Plėtros fondas moterims, 1999. P. 4-10.

³⁰ Purvaneckienė G. Moteris Lietuvos visuomenėje. Palyginamoji tyrimų analizė. Vilnius. Moterų studijų centras, 2001. P.45-48.

saugiausiai: 42,2% tyrimo metu ištekejusių ar gyvenančių neregistruotoje santuokoje moterų buvo patyrusios savo sutuoktinio ar partnerio smurtą; 53,5% anksčiau gyvenusių santuokoje – buvusio vyro ar partnerio smurtą.

Smurtas prieš moteris yra tokia pat dažna mirties ar nedarbingumo priežastis, kaip vėžys. Daug daugiau moterų pasaulyje nukenčia nuo smurto nei nuo maliarijos ir autoavarijose kartu paėmus.³¹ Ekspertų duomenimis, pasaulyje kas penkta moteris yra patyrusi fizinę ar seksualinę prievartą bei žiaurų vyrų elgesį. Amerikoje kiekvieną dieną 11 moterų miršta, patyrusios smurtą šeimoje. 1993 m. Rusijos Federacijoje 14 500 moterų užmušė jų vyrai ir daugiau nei 65 000 buvo sužalotos.³²

Apibendrinus 1997-1998 m. Lietuvoje atlikto sociologinio tyrimo „Smurtas prieš moteris“ rezultatus, galime išskirti esminius šio tyrimo duomenis³³:

- 1) 42,4 % šiuo metu ištekejusių arba gyvenančių neregistruotoje santuokoje moterų bent kartą gyvenime patyrė savo dabartinio sutuoktinio/partnerio fizinį, seksualinį smurtą arba joms buvo grasinta;
- 2) 63,3 % suaugusių Lietuvos moterų nuo tada, kai joms suėjo 16 metų, bent kartą patyrė fizinį, seksualinį smurtą arba joms buvo grasinta;
- 3) 71,4 % suaugusių Lietuvos moterų nuo tada, kai joms suėjo 16 metų, bent kartą patyrė nepažįstamų vyrų, o 43,8 % – pažįstamų vyrų seksualinį priekabiavimą.
- 4) 53,5 % praeityje santuokinius ryšius turėjusių moterų patyrė savo buvusio vyro ar partnerio fizinį, seksualinį smurtą arba joms buvo grasinta.

Be abejo, svarbūs visi atlikti tyrimai, smurto šeimoje klausimais, tačiau, autorė norėtų atkreipti dėmesį į pačius naujausius, literatūroje dar nepublikuotus tyrimų rezultatus, kuriuos atliko Jungtinių Tautų plėtros fondo moterims (UNIFEM) remiama Regioninė kampanija „Gyvenimas be prievartos“. Informacinė švietėjiška kampanija vyksta Lietuvoje ir aštuoniose Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) šalyse. Kampanijos veiklą Lietuvoje koordinuoja nacionalinė savanoriška darbo grupė, kuri nėra uždara ir todėl kiekvienas, kuris yra neabejingas smurto prieš moteris problemai yra kviečiamas prisijungti. Pagrindinis kampanijos tikslas: siekti, kad visuomenė pripažintų, kad smurtas prieš moteris yra žmogaus teisių pažeidimas, kuris turi ne tik psichologinių, bet ir socialinių bei ekonominių padarinių, taip pat supažindinti visuomenę su smurto prieš moteris

---

³¹ Marcus I. Reframing “Domestic Violence: Terrorism in the Home”, in M.A. Fineman, R. Mykitiuk. *The Public Nature of Private Violence*. – New York. Routledge, 1994. P.21-28.

³² Purvaneckienė G. *Smurtas prieš moteris*.// Moterys Lietuvoje.– Vilnius. Moterų informacijos centras, 2000. P. 94-101.

³³ Ten pat.

buityje bei seksualinio priekabiavimo darbe paplitimu, priežastimis bei padariniais. *Kampanijos “Gyvenimas be prievartos” rėmuose 2002 m. sausio-vasario mėn. buvo atliktas kompleksinis tyrimas* (focus grupė, kontentinė spaudos analizė, ir gyventojų nuomonės tyrimas) prievartai prieš moteris įvertinti. Taigi, vertėtų išsamiai susipažinti su atliktų tyrimų duomenimis.

Tyrimo rezultatai parodė, kad absoliuti gyventojų dauguma (87 %) pripažįsta, kad šalyje egzistuoja prievarta prieš moterį šeimoje. Tik 4 % nurodė, kad toks reiškinys neegzistuoja. Reprezentatyvios kiekybinės apklausos didžioji dauguma respondentų prievarta pirmiausia pripažįsta fizinius veiksmus bei išžaginimą. 69 % prievarta pripažįsta seksualinių santykių reikalavimą, kaip priėmimo į darbą ar paaugstinimo sąlygą. Psichologinę prievartą, kaip prievartą prieš asmenį, pripažįsta 56 % apklaustųjų, ekonominė prievarta pripažįstama rečiausiai. *Focus grupės* respondentų nuomone šeimoje labiausiai yra paplitusi psichologinė prievarta, antroje vietoje - fizinė, trečioje - seksualinė prievarta. Gyventojų nuomonės tyrimo dalyvių nuomone, moteris, patyrusi įvairaus pobūdžio prievartą dažniausiai patiria psichologinę traumą, stresą. *Focus grupės* dalyviai prievartą apibrėžė kaip bet kokius veiksmus, vykstančius prieš individo valią. Jų nuomonės apie tai, kad dažniausiai patiria emocinę prievartą - vyrai ar moterys, pasiskirstė po lygiai, tačiau dauguma mano, kad fizinę prievartą dažniausiai patiria moterys ir vaikai, o seksualinę - moterys. 17 % apklaustų moterų nurodė, kad buvo verčiamos (sutuoktinių/partnerių/tėvų/artimų giminaičių) lytiškai santykiauti joms nenorint. 10 % moterų dažnai tenka (teko) patirti fizinę prievartą šeimoje, 25 % – retkarčiais. Psichologinės prievartos patirtis pati plačiausia. Tik apie 20 % moterų nepatyrė psichologinės prievartos šeimoje. 20 % teko susidurti su ekonomine prievarta (finansinių išteklių ribojimu būtiniausiems poreikiams patenkinti).

Daugiau nei pusė apklaustųjų (57 %) nežinojo jokių tarnybų ar telefonų, teikiančių moterims pagalbą smurto atveju. Iš respondentų nurodytų pagalbos formų geriausiai žino pagalbos telefonus. Krizių centrai geriausiai žinomi Vilniuje (35 %), mažiausiai – kaimuose (5 %). Tuo tarpu net trys ketvirtadaliai kaimo gyventojų teigė nežinantys jokių pagalbos formų. Kaip labiausiai reikalinga pagalba moterims, patyrusioms prievartą, buvo nurodytos psichologo ar socialinio darbuotojo konsultacijos bei pagalbos telefonai. Miestų gyventojai dažniau akcentavo psichologo ar socialinio darbuotojo konsultacijų reikalingumą, tuo tarpu pagalbą telefonu - kaimų gyventojai.

Svarbus ir Kampanijos “Gyvenimas be prievartos” prievartos atkiltas smurto prieš moteris vaizdavimas žiniasklaidoje. Atlikus vienerių metų nacionalinio dienraščio “Lietuvos rytas” kontentinę analizę buvo nustatyta, kad iš visų spausdintų straipsnių apie prievartą prieš moteris dažniausiai rašoma apie fizinę prievartą (60 %), dažniausiai tai straipsniai apie smurtą prieš moteris buityje. Labai retai rašoma apie psichologinę ir ekonominę prievartą. Daugumoje straipsnių

pateikiama tik faktinė informacija, pasinaudojant policijos suvestinėmis. Tai informacinio pobūdžio straipsniai, nenagrinėjantys nei smurto priežasčių nei jo pasekmių. Tik ketvirtadalis straipsnių formuoja nuomonę, kad su reiškiniu reikia kovoti. Dalis *focus* grupės dalyvių pastebėjo, jog dauguma žiniasklaidoje aptariamų prievartos prieš moteris faktų yra nušviečiami vaikantis sensacijų, o ne siekiant padėti smurto aukoms. Respondentai pažymėjo, kad taip žiniasklaidoje pateikiama informacija gali veikti netgi priešingai - stiprinti moters baimę ir palaikyti stereotipus.

Baigiantis UNESCO 1999 m. projektui "*Baltik network on prevention of child abuse*", buvo surengta tarptautinė konferencija, kurioje dalyvavo svečiai iš Baltarusijos, Ukrainos, Estijos, Lenkijos, Anglijos bei Lietuvos tarnybų atstovai. Konferencijos metu vėl buvo grįžta prie prevencijos, postvencijos ir intervencijos sąvokų. Daugelis konferencijos dalyvių išreiškė savo susirūpinimą dėl bendros strategijos nebuvimo sprendžiant šią problemą valstybiniu mastu bei atskirų organizacijų tarpusavio bendradarbiavimo trūkumo.

Galima apžvelgti, kas gi nuveikta per šiuos vienerius metus, su kokiomis problemomis susidurta. Jau pačioje projekto vykdymo pradžioje buvo numatyta patikrinti, kaip smurto ir prievartos problemą mato vaikų gydytojai, pedagogai, kiti darbuotojai, kurie dirba su vaikais. Svarbiausia buvo išsiaiškinti, kiek ši problema dabar aktuali Lietuvoje. Juk kai buvo žengiami pirmieji žingsniai šioje srityje prieš penkerius-šešerius metus, tai daugelis net nesutikdavo, kad tokia problema egzistuoja. Kita vertus, jeigu anksčiau buvo akcentuojama tik seksualinė prievarta, tai šiandien jau bandoma atkreipti dėmesį iš viso į smurtą prieš vaikus. Mat vargu ar galima teigti, kad vaiko išprievartavimas yra didesnis nusikaltimas negu vaiko sumušimas. Ir vienu, ir kitu atveju vaiką užvaldo tie patys baimės, nerimo, pykčio jausmai.

Projekto metu buvo atlikti šie tyrimai, analizuojantys smurto prieš vaikus situaciją Lietuvoje:

- 1) Pedagogų ir psichikos sveikatos specialistų apklausa;
- 2) Vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, psichopatologijos ypatumai;
- 3) Smurtas prieš vaikus- problemos pateikimo visuomenei Lietuvos spaudoje tyrimas.

Tuo pat metu projekto darbo grupė rengė medžiagą apie naujų pagalbos formų pateikimą vaikams. Tuo tikslu kaip modelis buvo pateiktas "Vaikų krizių centras", kuris ateityje gali realiai pretenduoti į vieną iš tarnybų, teikiančių skubią pagalbą vaikams, patyrusiems prievartą.

Pedagogų ir psichikos sveikatos specialistų apklausos metu nustatyta, kad beveik visi respondentai (96 proc. pedagogų ir 96 proc. psichikos sveikatos specialistų) pripažįsta vaikų prievartos problemą kaip labai svarbią. Daugiausiai akcentuojamas vaikų fizinis smurtas (90 proc.

psichikos sveikatos specialistų ir 39 pedagogai). Tačiau šie duomenys nėra statistiškai patikimi, nes respondentai buvo susidūrę daugiausiai su fizinės prievartos aukomis. Vargu ar galima teigti, kad seksualinės prievartos aukų yra daug mažiau. Galima daryti prielaidą, kad šios aukos yra labiau užsislėpusios ir jos sunkiau pastebimos visuomenėje. Atlikus tyrimą išryškėjo ir kiti faktai. Daugelis dirbančiųjų neturi aiškaus plano, kaip galėtų padėti vaikui, patyrusiam smurtą. Tai rodo, kad Lietuvoje trūksta informacijos vaikų institucijoms apie jau veikiančias tarnybas, kurios gali padėti vaikui ir jo šeimai. Didelė dalis respondentų (nuo 61 iki 86 proc.) pageidautų jau dabar esančių organizacijų geresnio tarpusavio bendradarbiavimo.

Gavus apibendrintas tyrimo išvadas, buvo numatyta parengti pilną Vaikų krizių centro projektą ir numatyti jo įgyvendinimą 2000-2001 metais. Šis centras teiktų vaikams ne tik stacionarią pagalbą, bet ir turėtų komandą, kuri galėtų teikti psichologinę, socialinę pagalbą vaikui tiesiog jo gyvenamoje vietoje. Tai tiesioginė pagalba vaikui nelaukiant kada jis ateis, bet stengiantis daryti kuo ankstyvesnę intervenciją juo problemoms spręsti. Žinoma, tai daugiau yra krizių intervencijos bei postvencijos centras, kai į jį žiūrima kaip į tiesioginį pagalbos teikėją. Tačiau numatytame projekte nemažą dalį užima ir prevencinis darbas: vizitai į mokyklas, kitas vaikų ugdymo institucijas, kur vaikai būtų supažindinami su jų teisėmis, problemomis ir galimybėmis jas spręsti. UNESCO projekto metu nuolat buvo bandoma įtikinti LR seimo, Vyriausybės narius tokios veiklos būtinybe ir efektyvumu.

RUL Vaiko raidos centre atliktas dar vienas tyrimas, kuriame analizuojama su kokiomis problemomis susiduria vaikai, patyrę prievartą. Tyrimą atliko vaikų psichiatras V. Blažys. Tyrimui buvo panaudota RUL Vaiko raidos centro psichiatrijos skyriaus pacientų, patyrusių seksualinę prievartą, kurie buvo gydyti ir tirti 1997- 1998 metais, ligos istorijų analizė. Analizei atrinkti 20 seksualinės prievartos ir 65 fizinės prievartos atvejai.

Seksualinė prievarta prieš mergaites dažnai prasideda jaunesniame amžiuje- 46,7 proc. atvejų jaunesniame nei 7 metai, berniukai pradėjo patirti seksualinę prievartą kiek vyresniame amžiuje- dažniausiai 11-12 metų. Mergaičių prievartautojai dažniausiai buvo šeimos nariai ir giminės, nepažįstami asmenys sudarė tik 6,5 proc. Berniukų prievartautojai dažniausiai buvo vyresni pažįstami asmenys. Vaikai, patyrę seksualinę prievartą, beveik niekada patys apie tai nesakydavo kitiems. Dažniausias išaiškinimo kelias buvo toks- artimi vaikui asmenys, pastebėję tam tikrus vaiko elgesio ir nuotaikos pasikeitimus, paklausdavo vaiko apie priežastis, tada vaikas papasakodavo apie patirtą prievartą. Tačiau laikas nuo prievartos pradžios iki išaiškinimo buvo gana ilgas- mergaitėms 2,1 metų, berniukams- 2 metai. Seksualinė prievarta dauguma atvejų buvo nevienkartinis reiškinys, o tęsdavosi nuolat kelis metus. Dažniausi simptomai ar jų grupės, pasireiškiantys vaikams,

patyrusiems seksualinę prievartą, yra šie: insomnija, košmariški sapnai, depresija, agresyvumas, socialinė izoliacija. Pažymėtina, kad berniukai anksčiau nei mergaitės reaguoja į prievartą agresyviu ir asocialiu elgesiu, socialine izoliacija. Su hiperseksualumu susijusi simptomatika ir elgesio ypatumai stebėti dažniau mergaitėms. 50 proc. vyresnių nei 10 metų mergaičių atliko suicidinius bandymus. Dažniausiai nustatomos diagnozės analizuotiems vaikams- potrauminio streso sutrikimas, adaptacijos sutrikimai, vidutinio sunkumo depresinis sutrikimas. Visiems vaikams vyrauja nespecifiniai simptomai. Laikas nuo prievartos pradžios iki prievartos išaiškinimo yra palyginti ilgas, todėl būtinas tiek specialistų, tiek visuomenės švietimas, siekiant geresnio seksualinės prievartos išaiškinimo. Seksualinės prievartos išaiškinimas ir pagalba vaikams gali būti vienas iš veiksnių mažinant savižudybių skaičių.

Kitas svarbus tyrimas buvo atliktas pasitelkus spaudą. Buvo išreikštas susirūpinimas smurto atvejų prieš vaikus aprašinėjimu spaudoje. Bandyta apžvelgti, kokie atvejai susilaukia didžiausio spaudos dėmesio ir kaip žiniasklaidos atstovai tai pateikia visuomenei. Todėl buvo parengta spaudos analizė "Smurtas prieš vaikus spaudoje". Numatyta gautą medžiagą pateikti ir patiems žiniasklaidos atstovams.

Kalbėdami apie prievartą prieš vaikus, negalime pamiršti spaudos įtakos mūsų visuomenėje. Žiniasklaida gali atlikti tiek gerus darbus, informuodama apie visuomenėje egzistuojančius, į jokiais moralės normas netelpančius reiškinius, tiek ir labai blogus darbus, pateikdama informaciją apie prievartą prieš vaikus. Gerai, kai spaudoje apie tai yra daug kalbama, kai pateikiami faktai, bet yra kita problema, kaip pateikiami faktai spaudoje. Žurnalistai neblogai žino Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 10-to straipsnio teiginį: "Informacija turi būti renkama etiškais ir teisėtais būdais". To paties kodekso 13 straipsnis teigia: "Žurnalistas ir leidėjas privalo itin atsargiai vertinti informaciją, kurią jam suteikė streso, sukrėtimo, bejėgiškos būsenos paveiktas žmogus ar pirmą kartą bendraujantis su visuomenės informavimo priemonių atstovu". Taigi, visi žurnalistai žino, kaip reikėtų bendrauti su žmogumi, kokiais atvejais jie neturėtų žmogaus klausinėti. Skaitant pavienius straipsnius, kilo abejonių, ar tikrai tokių gražių etikos normų laikomasi spaudoje.

Tyrimas buvo atliktas 1999 metų gegužės mėn. 20-31 dienomis bendrovėje Mediaskopas. Tyrimo metu peržiūrėti 5 Lietuvoje leidžiami didžiausią auditoriją turintys respublikiniai ir regioniniai dienraščiai. Atrinkti šių dienraščių pirmuose puslapiuose publikuoti straipsniai, aprašantys smurto prieš vaikus iki 16 metų amžiaus atvejus. Tyrimo periodas- 1998 metai ir 1999 metų sausio-balandžio mėnesiai. Tyrimo metu peržiūrėta 2210 periodinių leidinių numerių.

Tyrimo tikslai- nustatyti:

- 1) kokie smurto atvejai prieš vaikus sulaukia didžiausio spaudos dėmesio,
- 2) kokioms detalėms, temoms, aprašant smurto prieš vaikus atvejus, skiriamas didesnis dėmesys,
- 3) kaip periodinių leidinių skaitytojai yra informuojami apie problemos sprendimo būdus,
- 4) ar nagrinėjamuose straipsniuose išreiškiamas vaikų teisių apsaugos , pagalbos institucijų veiksams, kokie šių institucijų veiksmai yra dažniausiai aprašomi, kritikuojami ar giriami,
- 5) ar skiriasi informacija ir jos pateikimo bruožai respublikiniuose ir regioniniuose leidiniuose.

Tyrimo išvados parodė, kad visos publikacijos susijusios su konkrečiais smurto atvejais. "Skandalingumą" beveik visuomet nulemia tokie kriterijai kaip vaiko mirtis nuo smurto; seksualinė prievarta prieš vaikus; kai vaikas nužudo vaiką; kai prieš vaiką fizinio ar seksualinio smurto griebiasi jo šeimos nariai; kai paaiškėja itin dideli tam tikro reiškinio mastai. Operatyviniuose įvykių aprašymuose leidiniai dažniausiai nemini smurto priežasčių, nepateikia informacijos apie būdus, kuriais galima buvo jo išvengti. Straipsniuose taip pat nėra informacijos apie tai, kokia pagalba galėtų suteikiama nukentėjusiam vaikui. Skaitytojai tik netiesiogiai gali susidaryti įspūdį apie problemos mastus, sprendimo būdus, susijusių su problema įstaigų veiklą ir pan. Kalbant apie iliustracijas, aukos nuotraukos dažniausiai publikuojamos pirmuose puslapiuose. Aukos nuotraukų demonstravimas yra etikos kodekso pažeidimas. Tokio straipsnio su nuotraukomis išspausdinimas turi įtakos ne tik dabartiniam aukų gyvinimui, bet gali turėti įtakos ir visos šeimos gyvenimui ateityje, vaikų likimui. Tarp įvairių tarnybų minima policija, prokuratūra. Kitos institucijos ir specialybės minimos retai (gydytojai, pedagogai, socialinės tarnybos). Žiniasklaidos atstovai straipsniuose neišreiškia jokios kritikos tarnyboms dėl vykstančio smurto. Kartais užsimenama apie neefektyvią prevenciją ar priemones prieš nusikaltėlius, dažniausiai galutinis kaltininkas yra įstatymas. Bet nėra komentarų iš įstatymo leidėjų ar kitus teisės aktus priimančių institucijų. Taigi kaltininkas adresuojamas lyg ir į niekur. Skaitytojas paliekamas su mintimi apie netinkamus (dažniausiai per daug humaniškus nusikaltėliams) įstatymus, neleidžiančius kovoti su smurtu prieš vaikus. Spauda beveik visą problemos sprendimą palieka jėgos struktūroms, kas yra visai netikslu, kai kalbame apie prevenciją. Spauda atkreipia dėmesį į tai, kad daugelis šeimų , kuriose vyksta smurtas, gyvena skurdžiai. Šiose šeimose yra didesnė rizika atsirasti prievartai. Į tai reikėtų atkreipti dėmesį ir numatant prevencines priemones. Čia spauda gražiai parodo, kad nepriteklius šeimose

kelia įtampą, skatina šeimos narių tarpusavio nesutarimus, o tai savo ruožtu sukelia prievartos protrūkius. Taigi jau pati spauda prieštarauja sau, kai rašo, kad problemą galima išspręsti naudojant jėgos struktūras ir taikant griežtesnius įstatymus.³⁴

Smurtą vaikai daugiausia patiria namuose, dvigubai rečiau- gatvėse, kiemuose. Aišku, namuose smurtininkai yra vaiko tėvai, globėjai (38 proc.), kiti suaugę ar nepažįstami žmonės-25 proc. atvejų. Dažniausiai (78 proc.) spaudoje aprašomas fizinis smurtas, rečiau- seksualinis ir rečiausiai- psichologinis smurtas. Aišku, kad daugelis seksualinės prievartos aukų savo skausmo spaudai neatskleidžia.

Vaiko mirtis nuo patirto smurto aprašoma šiek tiek daugiau nei pusėje straipsnių. Pastebima, kad vaiko sumušimas traktuojamas kaip nepriimtinas, bet gana natūralus reiškinys, dėl kurio neverta plėtoti temos. Tuo tarpu mirtis nuo smurto aprašinėjama labai smulkiai, dažnai net su pikantiškais detalėmis.

Straipsniuose, kuriuose apibendrinama smurto mokyklose problema, skaitytojai netiesiogiai skatinami; jaustis nesaugiai dėl savo mokyklinio amžiaus vaiko; kreipti daugiau dėmesio į jo elgesį; laisvalaikio praleidimo būdus; įvertinti mokyklą (į kurią eina vaikas), jos mikroklimatą; iškilus problemai, kreiptis į policiją; neigiamai vertinti galiojančius įstatymus.

Straipsniuose, kuriuose apibendrinama seksualinio smurto prieš vaikus problema, skaitytojai netiesiogiai skatinami; neapkęsti smurtautojo; sekti vaiką ir kontroliuoti jo pažintis; skirti dėmesio vaiko seksualiniam auklėjimui; neužmiršti, kad auka gali tapti bet kuris vaikas, o potencialus smurtautojas- bet kuris asmuo; neužmiršti, jog seksualinio smurto pasekmės yra itin sunkios ir ilgalaikės; manyti, jog seksualinis smurtas prieš vaikus dažniausiai pasitaiko asocialiose, alkoholikų šeimose.

Straipsniuose, apibendrinančiuose šeimos narių fizinį smurtą prieš vaikus, spauda negatyviai reaguoja į nuo 1999 metų sausio 1 d. padidintą vaiko globos pašalpą- nes padidėjusi pašalpa (iki 500Lt.) masina pasipelninti neketinančius nuoširdžiai globoti vaiko. Tokia reakcija ryškiai išsiskiria iš bendros socialinės tematikos konteksto, nes patys leidiniai daug dėmesio skiria, jų nuomone, per mažoms pensijoms, pašalpoms daugiavaikėms šeimoms, vienišoms motinoms. Tai veda prie minties, kad valstybė turėtų atsargiau materialiai skatinti (arba neskatinti visiškai) vaikų globą. Peršama mintis, kad vaikams saugiau likti globos namuose, o rizika patekti pas nesąžiningus globėjus yra pernelyg didelė, auganti sulig globos pašalpos padidimu.

---

³⁴ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 8-9.

Peržvelgus Lietuvos spaudos lyderius galima teigti, kad spauda pakankamai ryškiai atspindi visuomenės nuomonę, labai stengiasi pritraukti skaitytoją, dažnai nesiskaitydami su priemonėmis. Aiškindama problemas bei jų sprendimo kelius, dažnai kelia prieštaringas idėjas, visai neieško reiškinio priežasčių ir ištakų.

Prievartos prieš vaikus ir moteris problemos aktualumas, atrodo, jau niekam Lietuvoje nebekelia abejonių. Visuomenė ir valstybė pagaliau išsiblaivė iš hipnozės būsenos, į kurią buvo patekusi keliasdešimt metų girdėdama teiginius, kad vaikai yra privilegijuota klasė ir kad socialinės problemos išspręstos, bei dar daug panašių teiginių. Stabdant prievartą prieš vaikus, būtina stabdyti ir vaikų nusikalstamumą. Tik taip įmanoma sustabdyti besisukantį prievartos ratą.

Apibendrinus visų Lietuvoje atliktų tyrimų šeiminio smurto klausimais rezultatus, galime konstatuoti, jog dauguma Lietuvos gyventojų jau suvokia, jog smurtas šeimoje dažnas reiškinys mūsų visuomenėje. Gaila, tačiau moterims ir vaikams namai ir šeima ne visuomet tampa "saugumo sala". Šeimoje, kuriose smurtaujama, smurto liudininkais tampa ir vaikai. Vakarų šalyse atliktų tyrimų duomenys rodo, kad berniukai, vaikystėje matantys smurtą šeimoje, užaugę taip pat dažnai pasižymi agresyvumu ir patys smurtauja.³⁵

Atsižvelgiant į tai, jog šis darbas yra skirtas ne tik supažindinti su šeiminio smurto problemos aktualumu visoje Lietuvoje, bet ir išnagrinėti šeiminio smurto kriminologinės charakteristikos ypatumus, norėtusi atkreipti dėmesį į mūsų atliktą Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimą nagrinėjamaisiais klausimais.

---

³⁵ Stanko E. From Everyday Violence: How Men and Women Experience Sexual and Physical Danger. – San Francisco. Pandora, 1990. P.48-53.

2. ŠEIMINIO SMURTO KRIMINOLOGINĖS CHARAKTERISTIKOS ANALIZĖ

2. 1. Smurto šeimoje kriminologinis tyrimas

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kokia yra Lietuvos gyventojų smurto šeimoje patirtis, kokios yra tokio smurto priežastys bei pasekmės, išsiaiškinti smurtaujančių šeimose asmenų charakteristiką, išskirti prievartinius (smurtinio pobūdžio) veiksmus, kuriuos dažniausiai patiria smurto šeimose aukos bei nustatyti, ar smurto šeimoje aukos Lietuvoje turi informacijos apie pagalbos formas smurto šeimoje aukoms.

Tyrimo metodas - anketavimas, naudojant standartizuotą klausimyną, kuriame pateikti aiškūs ir tiksliai suformuluoti klausimai. Klausimynas buvo parengtas pagal bendrus principus, numatytus kriminologinių tyrimų metodikoje.³⁶ Taigi, atliekant tyrimą buvo panaudotas anketinės apklausos metodas, kurio metu atsitiktinės atrankos būdu buvo išdalinta 100 klausimynų Lietuvos gyventojams, iš kurių net 96 anketos sugrižo. Taigi iš viso buvo apklausti 96 respondentai. Tyrimo imtis atstovavo Lietuvos gyventojus. Atrankoje taikyti šeiminės padėties, lyties, amžiaus ir išsilavinimo kriterijai. Tyrimas buvo atliekamas 2006 m. rugsėjo – spalio mėnesiais.

Tyrimo imtis – 96 Lietuvos gyventojai. Respondentų skaičių nustatėme remdamiesi imties tūrio skaičiavimo formule³⁷:

$$n = \frac{0,25t^2 * N}{N\Delta^2 + 0,25t^2} = \frac{0,25 * 0,9^2 * 100}{100 * 0,05^2 + 0,25 * 0,9^2} = 44,75$$

n - imties tūris;

t – koeficientas, atitinkantis patikimumą;

N – generalinė visuma;

³⁶ Rudzkis T., Uscila R., Starkus S. Kriminologinių tyrimų metodika.– Vilnius. Lietuvos teisės akademija, 2000. P.15-16.

³⁷ Венецкий И. Виды выборки. Вестник статистики.- Москва, 1974. N. 12. С. 46.

Δ – paklaida maksimaliai leistina sociologiniam tyrimui – 0,05 proc.

Taigi, apskaičiavus imties tūrį, matome, jog apklausus 96 asmenis, respondentų imtis yra pakankama. Atitinkamai remiantis tokia tyrimo imtimi galime daryti išvadas apie smurto šeimoje kriminologinę charakteristiką Lietuvoje.

Tyrimo etikos principų užtikrinimas. Tyrimo metu buvo laikomasi tyrimo etikos principų. Prieš pradėdant tyrimą, buvo gautas kiekvieno tyrimo dalyvavusio asmens sutikimas dalyvauti apklausoje.

Tyrimo problema - visuomenės požiūris į šeiminių smurto problemos paplitimą bei šią problemą sąlygojančias priežastis ir jos sukeltą pasekmes.

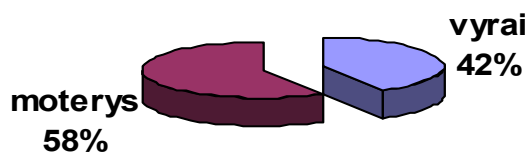
2. 1. 1. Kriminologinio tyrimo imties charakteristika

Charakterizuojant respondentus, atkreiptinas dėmesys į respondentų socialinę-demografinę charakteristiką. Kaip minėjome, tyrime akcentuojami šie respondentų bruožai: lytis (**1 pav.**), išsilavinimas (**žr. 2 pav.**), amžius (**žr. 3 pav.**) bei šeiminių padėtis (**žr. 4 pav.**).

Siekiant išsamaus ir pagrįsto atlikto tyrimo rezultatų apibūdinimo, šiuos bruožus pabandydysime išsamiau aptarti.

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (**žr. 1 pav.**) yra labai svarbi tyrimo imties charakteristika nagrinėjant smurto šeimoje paplitimo ir jo kriminologinės charakteristikos ypatumus, kadangi tai vienas iš bruožų, iš esmės charakterizuojančių šeiminių smurto aukas.

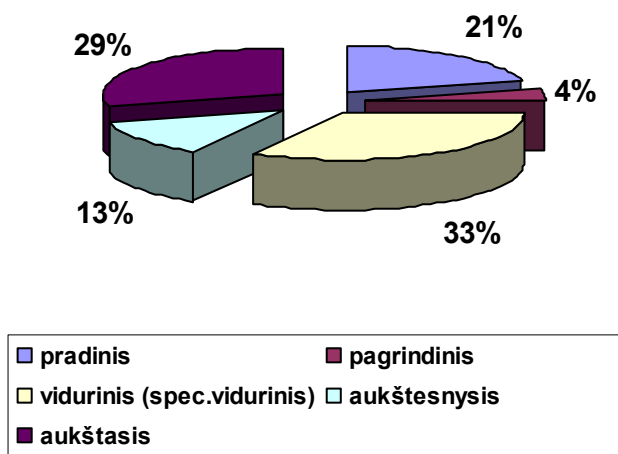
1 pav.
Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Kaip matome iš pirmame paveiksle pateiktų duomenų, tyrime šiek tiek daugiau dalyvavo moterų nei vyrų. Manytina, jog toks respondentų pasiskirstymas yra dėl to, kad moterys apskritai yra labiau linkusios dalyvauti įvairiose apklausose nei vyrai, kadangi jos yra atviresnės.

Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (**žr. 2 pav.**) – ne mažiau svarbi tyrimo imties charakteristika nagrinėjant smurto šeimoje kriminologinę charakteristiką, kadangi neretai skirtingo išsilavinimo darbuotojai skirtingai vertina atitinkamas situacijas bei gyvenime kylančias problemas, kitaip jas supranta bei ieško būdų problemoms šalinti.

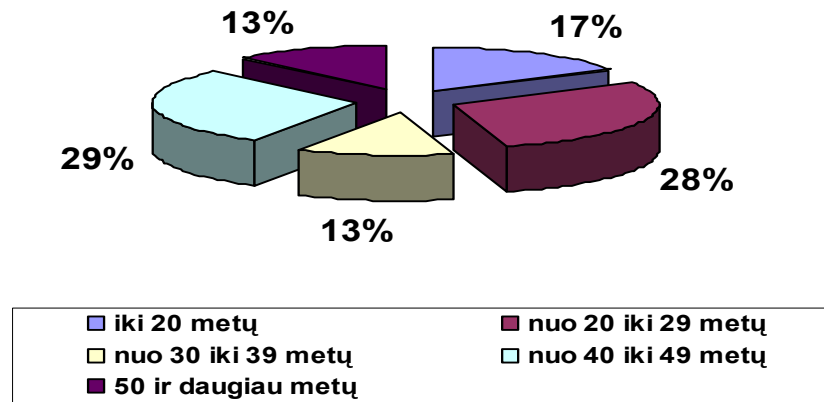
2 pav.
Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Kaip matome iš 2 paveiksle pateiktų duomenų, pusė tyrime dalyvavusių asmenų turi tik vidurinį (spec. vidurinį), pradinį ir pagrindinį išsilavinimą, kita pusė pasižymi aukštojo ir aukštesniojo išsilavinimo turėjimu. Taigi, galime teigti, jog tyrime dalyvavo įvairaus išsilavinimo asmenys, kas leidžia konstatuoti tai, kad tyrimo metu gauti duomenys atspindės ne vienos konkrečios grupės (pavyzdžiui, tik aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų), o įvairaus išsilavinimo asmenų nuomonę bei patirtį. Tai leis suformuluoti bendresnio pobūdžio išvadas bei pateikti platesnio profilio rekomendacijas.

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (**žr. 3 pav.**) – tai taip pat ne mažiau svarbi tyrimo imties charakteristika nagrinėjant smurto šeimoje kriminologinę charakteristiką, kadangi neretai skirtingo amžiaus asmenys skirtingai interpretuoja ir suvokia esamą situaciją, skirtingai vertina atitinkamas aplinkybes, be to, reikia pabrėžti tai, kad dažniausiai jauni asmenys daugiau yra linkę nesitaikyti su esama padėtimi, ieškoti naujų būdų bei priemonių, kurios galėtų pažaboti iškilusias problemas.

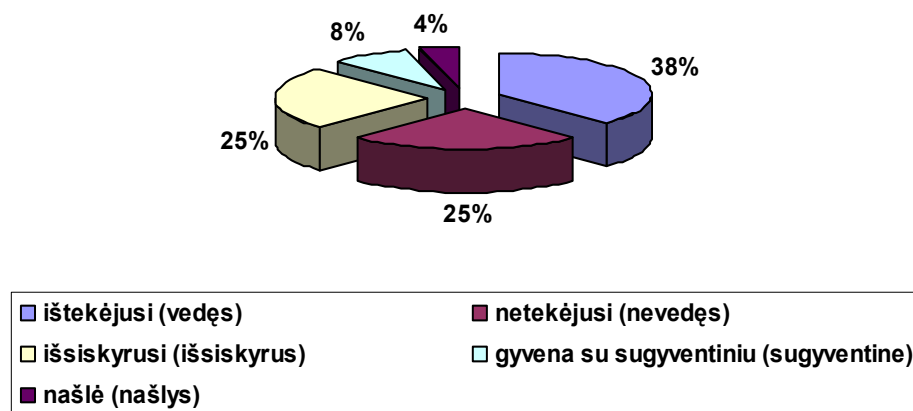
3 pav.
Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Kaip matome iš 3 paveiksle pateiktų duomenų, dvi didžiausios tyrime dalyvavusių respondentų amžiaus grupės – tai asmenys nuo 20 iki 29 metų bei asmenys nuo 40 iki 49 metų. Jie sudaro daugiau kaip pusę visų tyrime dalyvavusių asmenų, kai tuo tarpu labai jaunų tėra beveik penktadalis, o pagyvenusio amžiaus – dar mažiau. Todėl galime teigti, jog šiame tyrime dalyvavę asmenys yra vidutinio amžiaus, kuris neretai yra vertinamas kaip pats tinkamiausias jau vien dėl to, jog tokio amžiaus asmenys jau yra įgiję gyvenimiškos patirties bei žinių, tačiau taip pat dar nepraradę noro keistis bei pakeisti juos supančią aplinką.

Dar vienas šio tyrimo respondentus charakterizuojantis elementas – tai jų šeimtinė padėtis (žr. 4 pav.). Reikėtų pabrėžti, jog tiriant smurtą šeimoje šis bruožas yra iš esmės labai reikšmingas jau vien dėl to, kad jo dėka galime apibrėžti respondentų patirtį gyvenant šeimoje, ar išsiskyrus, ar dar nesukūrus šeimos ir pan.

4 pav.
Respondentų pasiskirstymas pagal jų šeimtinę padėtį

Kaip matome iš 4 paveiksle pateiktų duomenų tik ketvirtadalis tyrime dalyvavusių asmenų patys nėra ir nebuvo sukūrę šeimų, tai reiškia, jog jų požiūris į šeiminio smurto kontekste nagrinėjamus klausimus gali būti suformuotas ne iš asmeninės patirties, o aplinkos bei žiniasklaidos priemonių.

Taigi, apibendrinant galime teigti, jog atlikto tyrimo respondentai išsiskiria šiomis pagrindinėmis charakteristikomis:

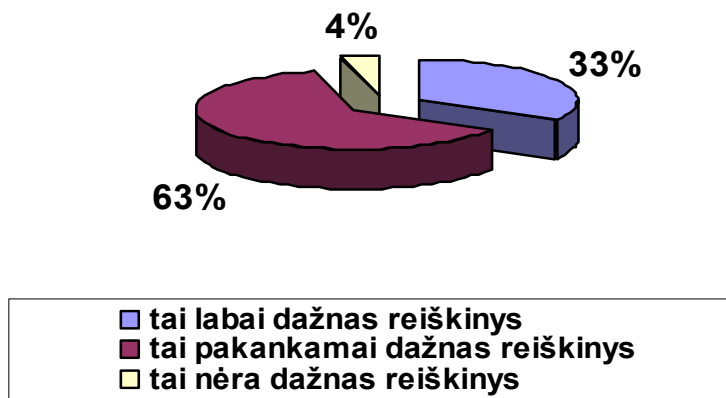
- 1) didesnę dalį sudaro moterys;
- 2) tai įvairaus išsilavinimo asmenys;
- 3) dauguma respondentų – vidutinio amžiaus ir jau turi asmeninę gyvenimo pačių jų sukurtoje šeimoje patirtį.

Atsižvelgdami į aukščiau įvardintus tyrime dalyvavusiems respondentams būdingus bendros charakteristikos bruožų ypatumus, toliau darbe pateiksime atlikto tyrimo metu gautus duomenis bei pabandysime juos paanalizuoti.

2. 1. 2. Smurto šeimoje aukų charakteristika

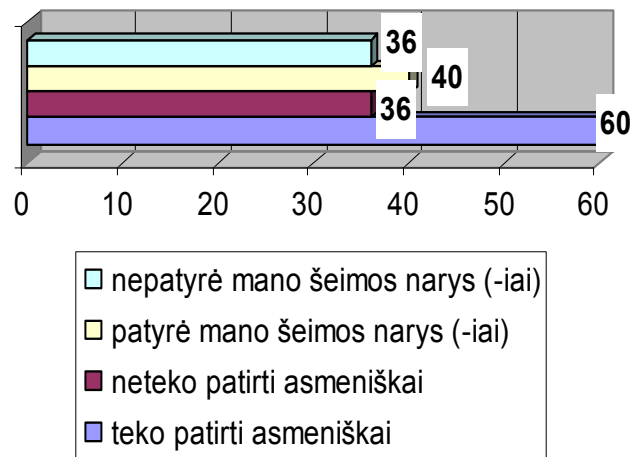
Nesiginčijama, jog smurtas šeimoje – dažnas reiškinys Lietuvoje. Atlikus tyrimą nustatyta, kad devyniasdešimt procentų apklaustųjų mano, kad smurtas šeimoje – tai labai arba pakankamai dažnas reiškinys Lietuvoje (žr. 5 pav.).

5 pav.
Smurto šeimoje dažnumo įvertinimas Lietuvoje

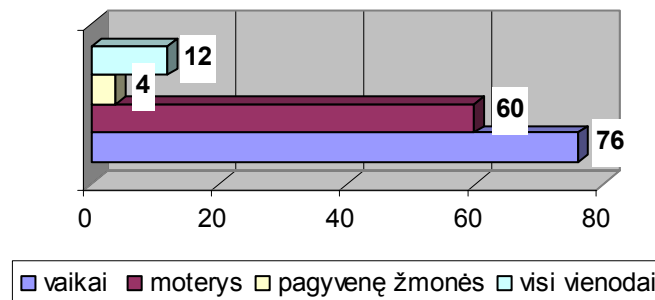
Aukščiau minėtas nuostatas patvirtina ir respondentų asmeninė bei jų šeimos narių smurto šeimoje patirtis – 6 paveiksle pavaizduoti duomenys leidžia teigti, kad dviem trečdaliams apklaustųjų paties asmeniškai teko patirti smurtą šeimoje, atitinkamai – beveik pusė jų teigė, kad smurtą šeimoje patyrė ir kiti jų šeimos nariai.

6 pav.
Asmeninė ir šeimos narių smurto šeimoje patirtis

Jau pirmojoje šio baigiamojo darbo dalyje minėjome, kad vaikai ir moterys – „rizikingiausios“ asmenų grupės, dažniausiai patiriančios smurtą šeimoje. Tą patį patvirtino ir mūsų atliktas tyrimas: antai, remiantis 7 paveikslo duomenimis, dažniausiai smurtą šeimoje patiria vaikai bei moterys, kai tuo tarpu nebuvo nei vieno manančio, kad smurtą šeimoje patiria ir vyrai. Tai leidžia konstatuoti, kad vyrai – būtent ta asmenų grupė, kuri dažniausiai smurtauja prieš kitus, fiziškai bei psichologiškai silpnesnius, šeimos narius, t.y. moteris bei vaikus.

7 pav.
Asmenys, dažniausiai patiriantys smurtą šeimoje

Taigi, atliktas tyrimas tik dar kartą patvirtino, kad Lietuvoje kas antros šeimos moterys ar vaikai patiria smurtą šeimoje.

2. 1. 3. Smurtinio pobūdžio veiksmai, kuriuos patiria šeiminio smurto aukos

Smurtas šeimoje – tai socialinė problema, pasireiškianti įvairiomis smurto formomis. Manome, jog, siekiant, išsamios šeiminio smurto charakteristikos, reikėtų susipažinti ir su šio smurto rūšimis. Literatūroje dažniausiai sutinkamos šios smurto ir prievartos interpretacijos³⁸: fiziniai veiksmai, emocinis spaudimas, seksualinė prievarta, darymas to, kas tiesiog nesinori daryti (kasdieninė prievarta kylanti iš vidaus), kasdieninė prievarta (verčia įstatymas, normos), pasirinkimo ribojimas (pvz. įstatymais sukuriama sąlyga, kai nebėra laisvės ko nors siekti).

Specialiuose tyimuose smurto prieš moteris sąvoka dažniausiai yra vartojama kaip kompleksinė, apimanti tris pagrindinius elementus: psichologinę, fizinę ir seksualinę prievartą.³⁹

Kalbėdami apie smurto sampratą plačiaja prasme, taip pat minėjome, jog smurtas prieš moteris tam tikra prasme yra suprantamas išskiriant atitinkamas smurto rūšis, tokias kaip:

- 1) fizinis smurtas (stumdyimas, mušimas, kankinimas, sužeidimas, nužudymas);
- 2) seksualinis smurtas (seksualinis priekabiavimas, kraujomaiša, prievartinis lytinis kontaktas, prievartinė prostitucija ir pan.);
- 3) psichologinis smurtas (žeminimas, įžeidinėjimas, grasinimas, prievartinės vedybos, savo valios primetimas kitam, draudimas mokytis, dirbti ir pan.);
- 4) ekonominis smurtas (finansinis priklausomumas nuo vyro, moterų diskriminacija darbinėje veikloje ir pan.).

Psichologinis smurtas – tai smurto “lyderis” šeimoje: šį smurtą jau penkerius metus patiria kone vienodas skaičius moterų bei vaikų. Nors teisinėje literatūroje teigiama, jog psichologinis (emocinis) smurtas dažnai susijęs su fiziniu smurtu, lentelėje pateikti duomenys šiandien rodo ką kita: 2002 m. pirmojo ketvirčio apklausos duomenimis, jeigu emocinį smurtą patyrė net 80 procentų apklaustųjų, tai fizinį - tik 35 procentai, todėl šiandien negalima teigti, kad emocinis smurtas dažniausiai yra susijęs su fiziniu smurtu.

Psichologinį smurtą iš esmės apibrėžėme nagrinėdami sąvokos “smurtas” esmę remiantis tiek kriminologine, tiek ir baudžiamosios teisės literatūra. Todėl tik dar kartą pastebėsime, jog psichologinis smurtas – tai įžeidžiantys žodžiai, pastabos, grasinimai, draudimai, gąsdinimai siekiant įbauginti moterį ar vaiką, priversti ją (jį) suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo. Emocinė prievarta

³⁸ Marcus I. Reframing “Domestic Violence: Terrorism in the Home”, in M.A. Fineman, R. Mykitiuk. *The Public Nature of Private Violence*. – New York. Routledge, 1994. P.21-28.

³⁹ Mikalajūnaitė R. Kaip prievartos prieš moteris problemą gali atskleisti sociologinis tyrimas. // *Smurtas prieš moteris Lietuvoje*. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1999. P. 59-90.

apima tyčiojimąsi bei bjaurias pastabas, taip pat neverbalinius veiksmus, siekiant įžeisti, pažeminti, įskaudinti kitą žmogų. Emocinis smurtas – tai pravardžiavimas, vertimas blogai apie save galvoti, tyčiojimas iš interesų, kito poreikių negerbimas.⁴⁰ Į psichologinės prievartos apibrėžimą taip pat galima įtraukti ir baimės dėl galimo smurto, kaip kontrolės mechanizmo, aspektą. Psichologinio smurto tikslas – nuslopinti galimą aukos pasipriešinimą tiek tuo metu, tiek ir ateityje. Pastebėtina, jog emocinis smurtas, kaip ir fizinis, seksualinis bei ekonominis, ir bet kokios smurto baimė riboja moterų veiksmus, laisvę, daro įtaką jų išvaizdai, apsirengimui ir panašioms dalykams.⁴¹ Taigi psichologinis smurtas – tai ne tik dažna, bet ir įvairias nepageidaujamas moteriai ar vaikui pasekmes kelianti šeiminio smurto rūšis.

Psichologinis smurtas, fizinis grasinimas moteriai, jeigu tai nėra kito nusikaltimo požymis, nėra nusikaltimas. Tokiais atvejais galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn už tyčinį asmenybės garbės arba orumo įžeidimą žodžiu, raštu ar veiksniu, jeigu yra nukentėjusiojo asmens pareiškimas. Manome, jog visais smurto prieš moterį ar vaiką atvejais teisėsaugos institucijos turėtų apriboti kaltininko ir nukentėjusiosios bendravimą, o ne skatinti susitaikymą. Reikėtų pažymėti, jog psichologinis smurtas šeimoje prieš – tai gana retas reiškinys, todėl šiame darbe apie tai plačiau nenagrinėsime.

Kita smurto rūšis, taip pat gana paplitusi šeiminio smurto praktikoje, yra fizinis smurtas, kurį, remiantis 1997 m. tyrimų duomenimis, bent kartą gyvenime patyrė daugiau nei pusė visų respondenčių. Šiandien, remiantis statistika, galime konstatuoti, jog fizinis smurtas prieš moteris šeimose yra šiek tiek yra sumažėjęs: 2002 m. pirmojo ketvirčio duomenimis, apie 35 procentai apklaustųjų moterų nurodė, jog jos bent kartą gyvenime patyrė fizinį smurtą: 10 % moterų teigė, jog dažnai tenka (teko) patirti fizinę prievartą šeimoje, o 25 % – retkarčiais.⁴²

Nemažai dėmesio specialiuose tyrimuose tenka fizinei prievartai. Pats terminas „*fizinė prievarta*“ apima ištis plačią veiksmų sritį, nuo stumdymo iki nužudymo.⁴³ Fizinis smurtas apima mušimą, stumdymą, smaugimą, sužeidimą ir panašius kitus fizinius veiksmus. Dažniausiai prie

---

⁴⁰ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūrų komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 8-9.

⁴¹ Mikalajūnaitė R. Kaip prievartos prieš moteris problemą gali atskleisti sociologinis tyrimas. // Smurtas prieš moteris Lietuvoje. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1999. P. 59-90.

⁴² Regional Public awareness Campaign for Women's Rights to A Life Free of Violence http://www.nasilie.net/library.php?pageNum_lib_ru=2&totalRows_lib_ru=77&lang=ru [prisijungimo laikas: 2006-12-12]

⁴³ Mikalajūnaitė R. Kaip prievartos prieš moteris problemą gali atskleisti sociologinis tyrimas. // Smurtas prieš moteris Lietuvoje. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1999. P. 59-90.

fizinio smurto priskiriamas tampymas už plaukų, mušimas per veidą, stumdymas, spardymas, sudavimas įvairiais daiktais ir kiti panašaus pobūdžio aktyvūs veiksmai.⁴⁴

Didžiausias dėmesys tyrimuose paprastai tenka seksualinei prievartai. Seksualinę prievartą galima apibūdinti kaip gana platų veiksmų lauką⁴⁵:

- 1) Kaip situaciją, kuomet vyras naudoja arba grasina naudoti jėgą prieš moterį ar vaiką (pavyzdžiui, rankų sukimas, smūgiai ir pan.), norėdamas, kad ji (jis) bučiuotųsi, glamonėtųsi arba siekdamas vaginalinių, oralinių ar analinių santykių, kuomet tuo tarpu jo partnerė to nenori;
- 2) Kaip kraštutinį seksualinės prievartos aktą – išžaginimą.
- 3) Seksualinė prievarta dar yra apibūdinama kaip tyčiojimas iš kūno, vertimas lytiškai santykiauti.⁴⁶ Pats optimaliausias seksualinio smurto (prievartos) apibūdinimas, anot Charlotte G.,⁴⁷ būtų toks: tai bet koks fizinis, vizualinis, verbalinis ar seksualinis aktas, kuris remiasi grasinimais, gąsdinimais ar užpuolimu, ir kurio metu moteris neturi galimybių kontroliuoti intymaus kontakto ir kurio pasekmė yra moters pažeminimas ar sužalojimas. Seksualinės prievartos (smurto) sąvoka apima ir prievartinį seksualinį aktą tarp sutuoktinių. Remiantis statistiniais duomenimis, seksualinį smurtą prieš moteris rimta problema laiko 90% europiečių, fizinį smurtą – 87%, psichologinį - 65%, suvaržytą laisvę - 64%, grasinimus smurtu - 58%.⁴⁸

Iš Lietuvos atliktų tyrimų duomenų galime konstatuoti, jog lytine prievarta paremti santykiai su tais vyrais, su kuriais moterys gyvena ar susitikinėja (sutuoktiniai, partneriai), yra išties dažnas reiškinys visų lytinės prievartos atvejų kontekste. Lytinio smurto požymis yra tas, jog šio smurto aukas persekioja neigiami išgyvenimai: pasibjaurėjimas savimi, pyktis bei bejėgiškumas, taipogi baimė bei gėda.

Lietuvoje vis dar nelabai suprantama ir retai įvardinama tokia smurto rūšis kaip ekonominis smurtas. Tradiciškai mąstančioje patriarchalinėje visuomenėje namų ūkio tvarkymas yra

⁴⁴ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 8-9.

⁴⁵ Žr. Ten pat.

⁴⁶ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 8-9.

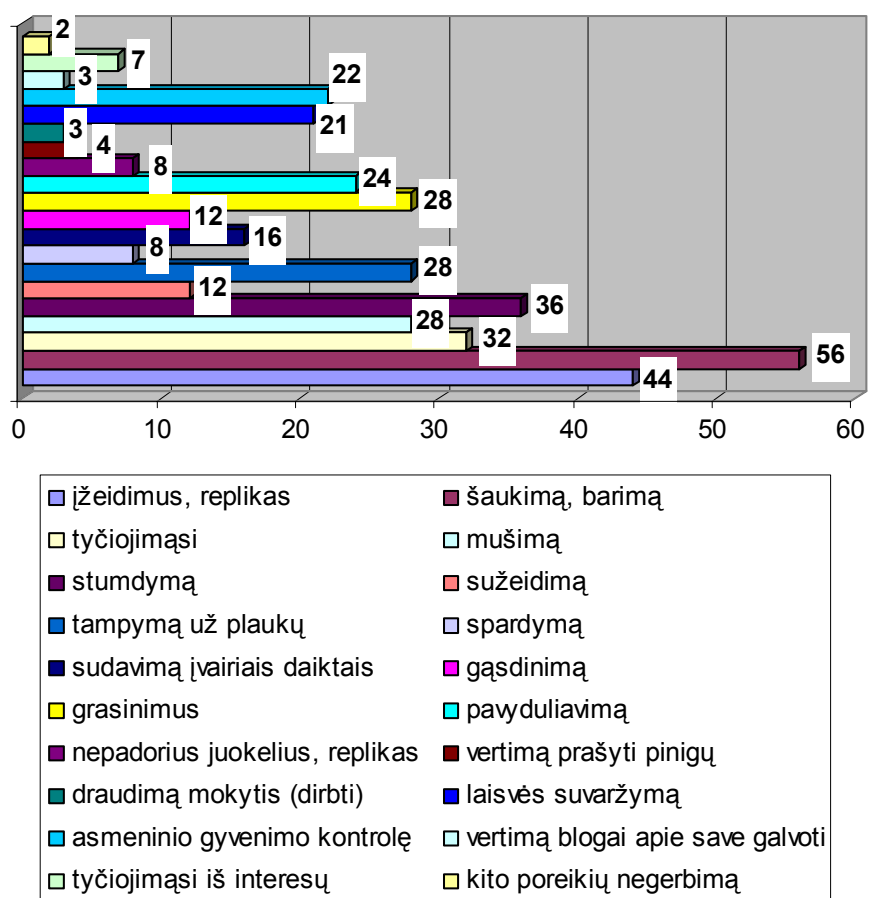
⁴⁷ Mikalajūnaitė R. Kaip prievartos prieš moteris problemą gali atskleisti sociologinis tyrimas. // Smurtas prieš moteris Lietuvoje. – Vilnius. Moterų informacijos centras, 1999. P. 59-90.

⁴⁸ Regional Public awareness Campaign for Women's Rights to A Life Free of Violence http://www.nasilie.net/library.php?pageNum_lib_ru=2&totalRows_lib_ru=77&lang=ru [prisijungimo laikas: 2006-12-12]

laikomas moters veiklos sritimi. Tačiau vyras neretai kontroliuoja šeimos išlaidas. Pagal Statistikos departamento duomenis moterų vidutinis darbo užmokestis sudaro 82,2 proc. vidutinio vyrų darbo užmokesčio.⁴⁹ Moterys, kai vyras nesuteikia šeimai reikiamos finansinės paramos, tampa ekonomiškai nuo vyro priklausomomis. Ekonominio smurto esmė yra tam, jog ribojama moters ar vaiko laisvė. Moteris negali palikti smurtaujančio vyro, nes viena nepajėgia ekonomiškai išlaikyti savęs ir vaikų. Lietuvoje nėra pakankamai valstybės remiamų socialinių programų, kurios padėtų išnaudojamai namuose moteriai būti ekonomiškai nepriklausoma, susirasti darbą ir gyvenamąją plotą. O tai yra opi valstybės problema. Taigi ekonominį smurtą galime apibrėžti kaip neleidimą dirbti, vertimą prašyti pinigų; užmokėjimą už ką nors, o po to priekaištavimą ir pan.⁵⁰ Atlikus tyrimą, nustatyta, kad dažniausiai iš tiesų pasireiškia psichologinis smurtas šeimose: 8 paveikslas iliustruoja, kad dažniausiai yra patiriamas šaukimas, barimas, įžeidimas, replikos bei tyčiojimas.

8 pav.

Smurtinio pobūdžio veiksmai, kuriuos dažniausiai patiria šeiminių smurto aukos

⁴⁹ Moterys ir vyrai Lietuvoje 2000 m. Women and men in Lithuania. A303. Statistikos departamentas. Vilnius, 2001. P. 24-26.

⁵⁰ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 8-9.

Kaip matome iš 8 paveiksle pateiktų duomenų, taip pat nereta smurto pasireiškimo forma– tai fizinis smurtas, dažniausiai pasireiškiantis stumdymu, tampymu už plaukų ir pan. B to, neretas ir ekonominis smurtas šeimoje: tyrimo duomenys parodė, jog neretai aukos patiria asmeninio gyvenimo kontrolę bei laisvės suvaržymus.

2. 1. 4. Smurtaujančių šeimoje asmenų charakteristika

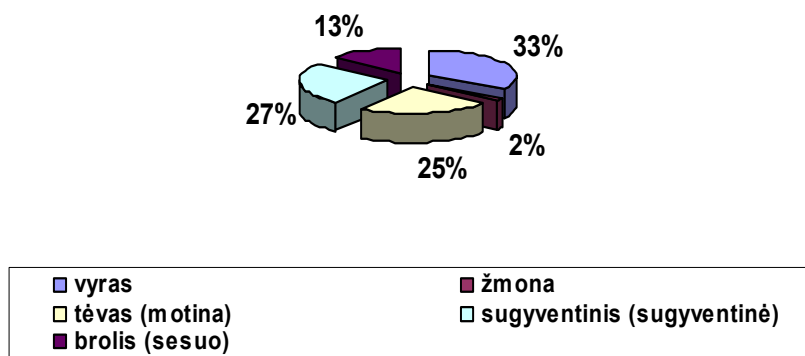
Apibrėžiant nusikaltėlio asmenybės sąvoką, išsiskyrė daugelių mokslininkų nuomonės, todėl šiuo metu literatūroje galime sutikti net keletą mums priimtinių apibrėžimų. Pavyzdžiui, P.S.Dagelis nusikaltėlio asmenybę apibrėžia kaip visumą socialinių-politinių, psichologinių ir fizinių asmens padariusio nusikaltimą savybių. S.F.Miliukovas nusikaltėlio asmenybę apibūdina kaip sistemą socialiai reikšmingų žmogaus asmenybės savybių ir bruožų, atsirandančių ir besivystančių veikiant nedėkingoms visuomeninėms sąlygoms, ir pasireiškiančių nusikaltimo padaryme ar kitų neteisėtų ir amoralių veikų atlikime. Vis dėlto, teisinėje literatūroje nurodoma, kad labiausiai priimtina nusikaltėlio kriminalistinės charakteristikos požymius išskirti į tris atskirus blokus:

- 1) baudžiamoji - teisinė charakteristika;
- 2) socialinė - demografinė charakteristika;
- 3) dorovinė – psichologinė charakteristika.

Taigi atliekant kriminologinės charakteristikos tyrimą, kai kuriuos svarbiausius smurtautojų šeimose bruožus ir pabandydysime panagrinėti.

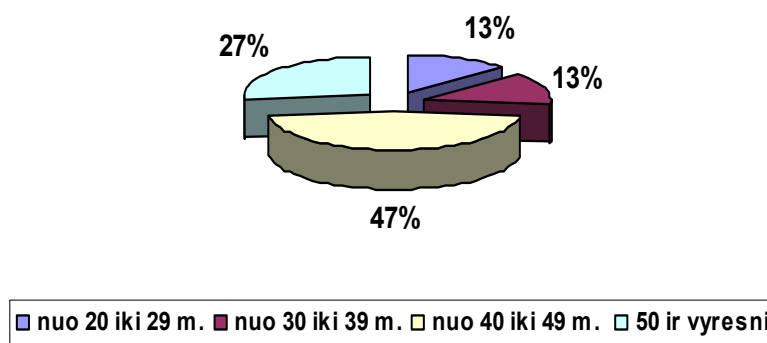
Visų pirma, reikia pastebėti tai, kad dažniausiai, palyginti su kitais giminystės ryšiais susijusiais asmenimis, šeimose smurtauja vyrai bei sugyventiniai (žr. 9 pav.).

9 pav.
Smurtautojo giminystės ryšiai su smurto šeimoje auka

Kaip matome iš 9 paveiksle pateiktų duomenų, beveik nesmurtauja žmonos, o rečiausiai šeimose smurtauja broliai (seserys).

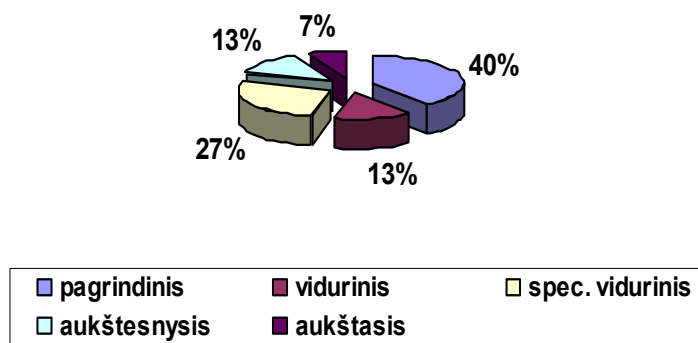
**10 pav.
Smurtautojų amžius**

Kitas svarbus smurtautojo šeimoje bruožas – tai smurtautojo amžius, kuris, kaip matyti iš 10 paveiksle pateiktų duomenų, vyrauja nuo 40 iki 49 m. teigtina, jog tai vidutinis asmenų amžius, leidžiantis konstatuoti tai, jog greičiausia būtent šios amžiaus grupės asmenų smurtavimą šeimoje lemia dar, palyginti, gilus tarybinis palikimas bei patriarchalinės šeimos suvokimas.

Įdomu pastebėti ir tai (žr. 11 pav), kad dažniausiai šeimose smurtauja turintys tik pagrindinį, vidurinį ar spec. vidurinį išsilavinimą turintys asmenys. Tai leidžia konstatuoti, jog aukštesniojo ir aukštąjį išsilavinimo asmenys smurtauja žymiai rečiau.

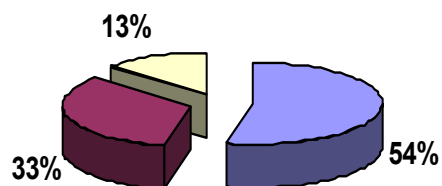
**11 pav.
Smurtautojų išsilavinimas**

Vadinasi, išsilavinimas – tai lyg ir smurtą šeimose stabdanti priemonė, todėl būtina skatinti visuomenę šviestis, gilinti žinias aukštosiose mokyklose.

Svarbu pastebėti taip pat tai, jog darbinė veikla (užsiėmimas) – tai nėra nei skatintojas nei stabdantis smurtą šeimoje kriterijus. Remiantis 12 pav. duomenimis, galima teigti, kad šiek tiek daugiau nei pusė smurtaujančių šeimose asmenų turi nuolatinį darbą.

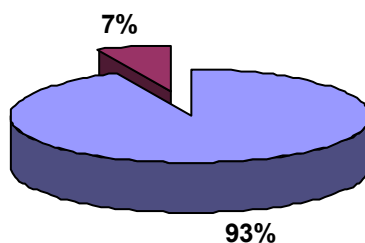
**12 pav.
Smurtautojo darbinė padėtis**

■ dirba nuolatin: darb! ■ dirba tik laikinus darbus □ bedarbis (-ė)

Kalbant apie pakaltinamumo kriterijų galima pastebėti tai, kad beveik visi smurtavę šeimose asmenys buvo pakaltinami (žr. 13 pav.).

**13 pav.
Smurtautojo pakaltinamumas**

■ pakaltinamas ■ turintis psichikos sutrikimų

Apibendrinant galime teigti, kad dažniausiai šeimose smurtauja vidutinio amžiaus (40 – 49 m.), pakaltinami, neturintys aukštesniojo ar aukštojo išsilavinimo, dirbantys vyrai.

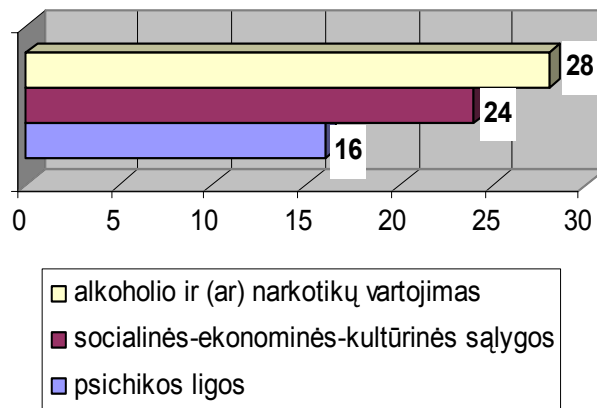
2. 1. 5. Smurto šeimoje priežastys ir sąlygos

Be abejonės, smurtą šeimoje sąlygoja atitinkami veiksniai bei aplinkybės, kitaip tariant, reikia ieškoti šio reiškinių priežasčių, kurių yra nemažai. Visų pirma, siekiant išsamesnio temos nagrinėjimo, siūlytume atkreipti dėmesį į esmines smurto (agresijos) priežastis aplamai, kurias nurodo ne kriminologai ar sociologai, o psichologai. Anot jų, esminėmis agresijos (smurto) priežastimis laikytinos šios⁵¹:

- 1) anatininiai pokyčiai (CNS) – tai sumažėjęs hipokampus, norfometrijos-simetrijos-integracijos pokyčiai frontalinėse skiltyse;
- 2) socialinės-ekonominės-kultūrinės sąlygos – tai teisinis nihilizmas, teisė prieš teisę, nedarbas, loterijos, ginklai, filmai, mokyklos.
- 3) alkoholio ir (ar) narkotikų nesaikingas vartojimas;
- 4) CNS mediatorių apykaitos sutrikimai (ypač serotino);
- 5) psichikos ligos – tai obsesiniai-kompulsiniai sutrikimai, ribiniai asmenybės sutrikimai, depresija.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad dažniausiai agresiją įtakoja alkoholio ir narkotikų vartojimas (žr. 14 pav.).

14 pav.
Pagrindinės agresijos (smurto) psichologinės priežastys

Analizuojant prievartos prieš moteris ir vaikus priežastis aplamai, mūsų nuomone, tikslinga skirti dvi dažniausiai literatūroje sutinkamų priežasčių grupes:

- 1) pirmoji būtų susijusi su pačia moterimi, jos fiziniais ir psichiniais ypatumais;

⁵¹ Dapšys K., Žukauskas G. Agresija, nusikalstamumas, policija. // Agresija ir smurtas – psichikos norma ir patologija. – Vilnius. Vilniaus universitetas, 2001. P. 190-192.

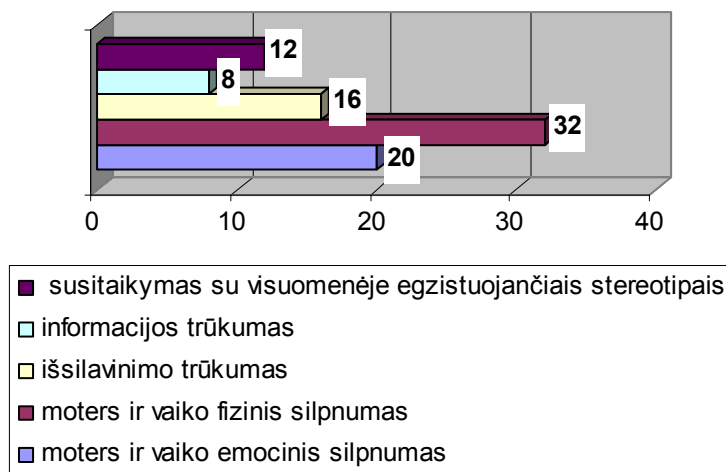
2) antroji – su visuomene, joje vyraujančiais stereotipais.⁵²

Detaliau su *fiziniais ir psichiniais ypatumais susijusias priežastis* būtų galima išdėstyti taip:

- 1) moters ar vaiko emocinis silpnumas,
- 2) moters ar vaiko fizinis silpnumas,
- 3) silpnesnė moters ar vaiko ekonominė situacija,
- 4) moters ar vaiko provokuojantis elgesys (žodžiais ir veiksmais),
- 5) moters ar vaiko pasiaukojimas dėl vaikų (kitų šeimos narių),
- 6) išsilavinimo trūkumas,
- 7) informacijos trūkumas,
- 8) moters ar vaiko susitaikymas su visuomenėje egzistuojančiais stereotipais.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad labiausiai smurtą šeimoje įtakojanti su fiziniais ir psichiniais ypatumais susijusi priežastis – tai moters ir vaiko fizinis silpnumas (žr. 15 pav.).

15 pav.
Pagrindinės agresijos (smurto) su fiziniais ir psichiniais ypatumais susijusios priežastys

Priežastis, susijusias su visuomenėje vyraujančiais stereotipais, būtų galima išdėstyti taip:

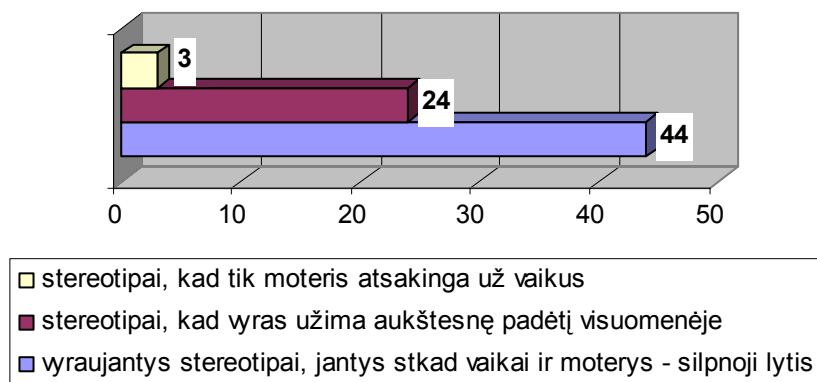
- 1) vyraujantys stereotipai, kad moterys ar vaikai – silpnoji lytis (fiziškai, emociškai, ekonomiškai silpnesnės būtybės);
- 2) stereotipai, kad vyras užima aukštesnę padėtį visuomenėje;
- 3) stereotipai, kad moteris atsakinga už vaikus.

⁵² Pearson Q.M. Treatment Techniques for Adult Female Survivors of Childhood Sexual Abuse. - Journal of Counseling and Development, vol. 73, Nr.1, 1994. P.32-37.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad iš *priežasčių, susijusių su visuomenėje vyraujančiais stereotipais*, labiausiai smurtą šeimoje įtakoja vyraujantys stereotipai, kad moterys ir vaikai yra laikoma silpnąja lytimi., t.y., kitaip tariant, smurtą prieš juos skatina jų fizinis, emocinis bei ekonominis silpnumas vyro atžvilgiu (žr. 16 pav.).

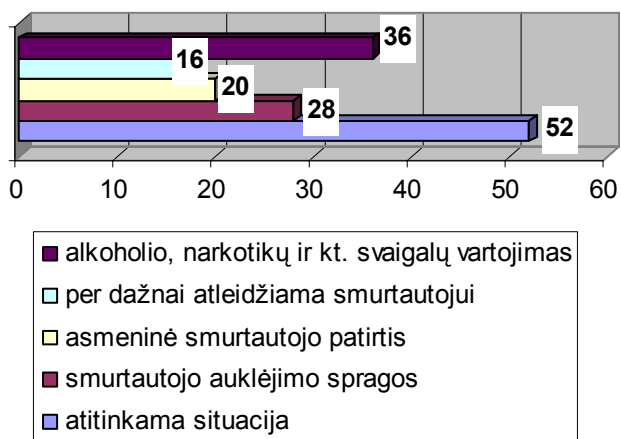
16 pav.
Pagrindinės smurto priežastys, susijusios su visuomenėje vyraujančiais stereotipais

Nagrinėdami seksualinę prievartą dar galime išskirti trečiąją priežasčių grupę - tai *neteisinga priešingos lyties elgesio interpretacija*. Moters apranga, kūno kalba tarsi išprovokuoja prievartinį elgesį, tačiau tai yra neadekvataus moters veiksmų supratimo pasekmė.

Apibendrinant smurto šeimoje priežastis galima konstatuoti tai, jog, vis dėlto, yra dvi dažniausiai pasireiškiančios smurtą šeimoje sukeliančios priežastys: 1) alkoholio, narkotikų ir kt. svaigalų vartojimas bei 2) atitinkamai susiklosčiusi situacija (žr. 17 pav.).

17 pav.
Priežastys, labiausiai sąlygojančios smurtą šeimoje

2. 1. 6. Smurto šeimoje padariniai

Pabrėžtina, jog smurtas šeimoje pasižymi ne tik jam būdingomis priežastimis, tačiau ir jo sukeliomomis pasekmėmis, kurios taip pat gali būti kelių rūšių: bendrosios socialinės ir fiziologinės bei psichologinės pasekmės aukai. Bendrosios socialinės smurto šeimoje pasekmės dažniau nagrinėjamos įvairiuose literatūros šaltiniuose, kur yra akcentuojama šeima, kaip visos visuomenės ląstelė. Manoma, jog bet kokie reiškiniai, vykstantys šeimoje, turi įtakos ir visuomenės formavimuisi.⁵³ Kalbant apie neigiamus smurto šeimoje padarinius akcentuojama šio reiškinio neigiama įtaka visai visuomenei, kadangi smurto aukos dažniausiai yra “užkraunamos” ant visuomenės pečių. Būtent visuomenė privalo padėti savo nariams (šiuo atveju – šeiminio smurto aukoms) įveikti iškilusias problemas. Pabrėžiamas visuomenei keliamas uždavinys suprasti, kad smurtas šeimoje – tai jokių būdu ne tik privatus atskiros šeimos reikalas, tai liečia visus visuomenės narius, nes⁵⁴:

- 1) kiekvienas iš mūsų gali atsidurti tokioje padėtyje;
- 2) smurto aukoms turi būti padedama iš mūsų, t.y. mokesčių mokėtojų kišenės;
- 3) visiškai nesidomint šia problema, ilgainiui pastebėsime, kad visuomenė jau pati savaime darosi agresyvesnė, mažėja žmogaus, kaip individo, vertė;
- 4) įsivyravus minėtam požiūriui, galime numanyti, kad palaipsniui prarasime moraliai bei psichologiškai stabilias kartas (t.y. mūsų senelių ir tėvų), kurios saugojo šeimynines vertybes, ir, deja, neįgysime bent jau tokių pačių;

Siekiant likviduoti (ar bent jau sumažinti) aukščiau minėtas bendrąsias socialines pasekmes, pirmoji užduotis yra išsiaiškinti, kokios pasekmės kyla pačiai šeiminio smurto aukai. Tokia pozicija, mūsų nuomone, grindžiama tuo, kad šeima daro didžiausią įtaką vaiko, kaip asmenybės formavimuisi, ir tai, kad vaikai yra visuomenės ateitis, todėl jie turi gyventi emocionaliai stabilioje šeimoje. Taigi tam, kad įgyvendinti aukščiau minėtas teorines nuostatas praktiškai, visų pirma, turi būti suvokiamos bei įvardintos konkrečiai šeiminio smurto aukai atsirandančios pasekmės. Mūsų nuomone, jas tikslinga suskirstyti į dvi grupes:

- 1) fizinės pasekmės, suvokiamos, kaip sveikatos sutrikdymai bei kūno sužalojimai, nužudymai ir pan.;

---

⁵³ Violence and the prevention of Violence. ed. by Leonore Loeb Adler and Florence L. Denmark.– Preager, 1995. P.14-28.

⁵⁴ Ten pat.

- 2) psichinės pasekmės – tai smurto sukelti aukos psichinės būsenos sutrikimai, pavyzdžiui, stresas, depresija, galvos skausmai, nemiga, baimė ir pan.;

Dažniausiai literatūroje teigiama, kad moteris ar vaikas, patiriantis smurtą šeimoje, patiria šias psichologines pasekmes⁵⁵:

- 1) nuvertina save, nepasitiki savimi;
- 2) tampa priklausoma(-as) nuo kitų;
- 3) jaučiasi nelaiminga (-as), prislėgta (-as);
- 4) jaučia perdėtą atsakomybę už vyro elgesį;
- 5) prisiima tradicinį moters vaidmenį – užima nuolankios, beteisės moters ar vaiko poziciją;

Užsienio autoriai, remdamiesi atliktų tyrimų duomenimis, teigia, kad statistiniai tyrimai rodo, jog santuokos yra naudingos vyrams – tiek fiziškai, tiek socialiai, tiek ir psichologiškai.⁵⁶ Rašoma, kad santuokinis gyvenimas paverčia tūkstančius moterų ligonėmis. Tai, be abejo, liečia ir vaikus. Pabrėžiama, kad patriarchalinė šeima žaloja moterų ir neretai vaikų bio-psycho-socialinę sveikatą. Žinomą “namų šeimininkės sindromą” sudaro tokie psichologinio distreso požymiai (simptomai)⁵⁷: 1) nervinis išsekimas (ligos, susijusios su nerviniu persitempimu); 2) depresija; 3) rimti neurotiniai simptomai; 4) įkyrių baimių tendencija; 5) pasyvumas; 6) galvos skausmas; 7) nemiga; 8) chroniškos nerimo būsenos; 9) galvos svaigimai; 10) nervingumas ir t.t.

Taigi turime suvokti, kad smurtas šeimoje ir prievarta, naudojama prieš asmenį, yra visų mūsų reikalas. Tai socialinė problema, o ne vien šeimos ar moters reikalas. Visų pirma tai liečia visą visuomenę, kurioje vis dar gajos patriarchalinės nuostatos. Manytume, jog reiktų imtis šių priemonių, siekiant mažinti smurto šeimoje (o ypač smurto moterų atžvilgiu) mastą: priimti naujus įstatymus, pakeisti bei papildyti esančius norminius aktus, susijusius su smurtu prieš asmenį; gerinti teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijų darbą, daugiau dėmesio skiriant prevencinei veiklai; imtis išsamių smurto prieš moteris tyrimų; informuoti ir šviesti visuomenę; įtraukti visuomenę; žiniasklaidoje nagrinėti smurto prieš moteris problemas.

Atlikus tyrimą galima konstatuoti, jog dažniausiai smurto pasekmėmis tampa nervingumo jautimas bei aukos jautimasis nelaimingai, prislėgtai (žr. 18 pav.). Rečiausiai patiriamos chroniškos nerimo būsenos, auka tampa priklausoma nuo kitų bei jaučia pasyvumą.

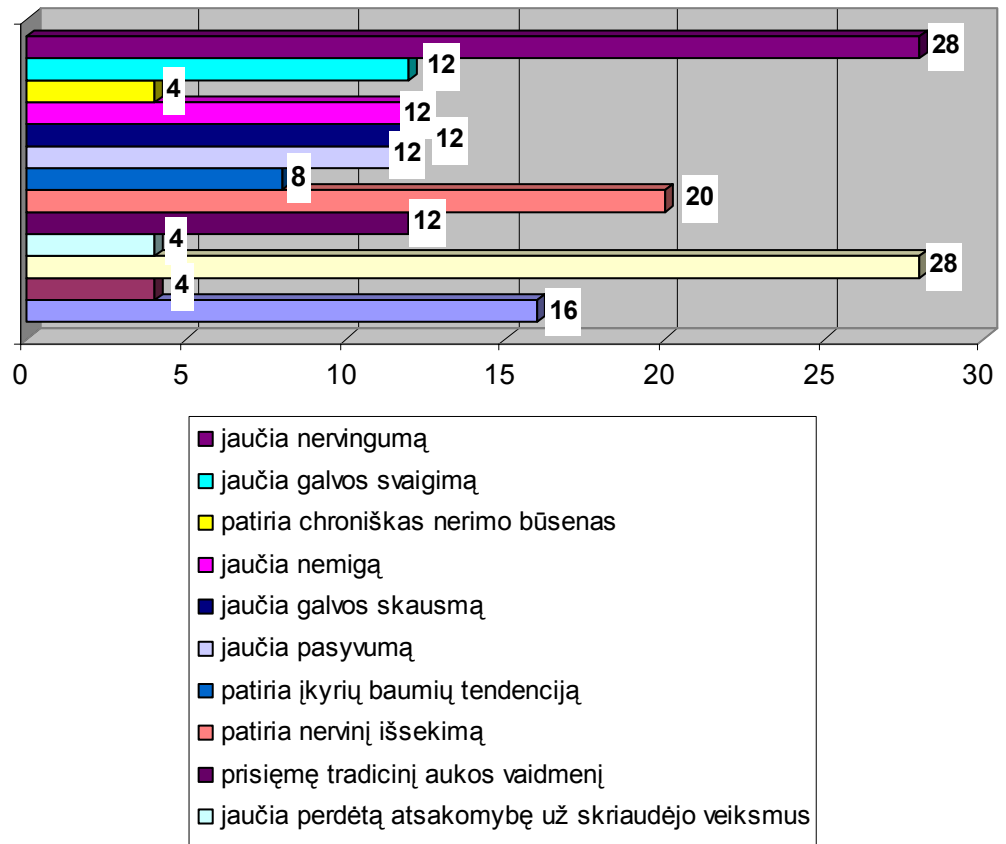
---

⁵⁵ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 8-9.

⁵⁶ Sexual Assault Information Page, <http://www.cs.utk.edu/~bartley/saInfoPage.html> [prisijungimo laikas: 2006-12-12].

⁵⁷ Žr. Ten pat.

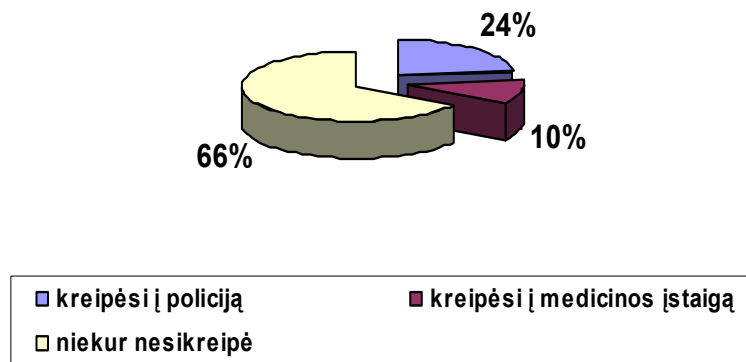
18 pav.
Prievartos šeimoje pasekmės

2. 2. Smurto šeimoje prevencijos galimybės

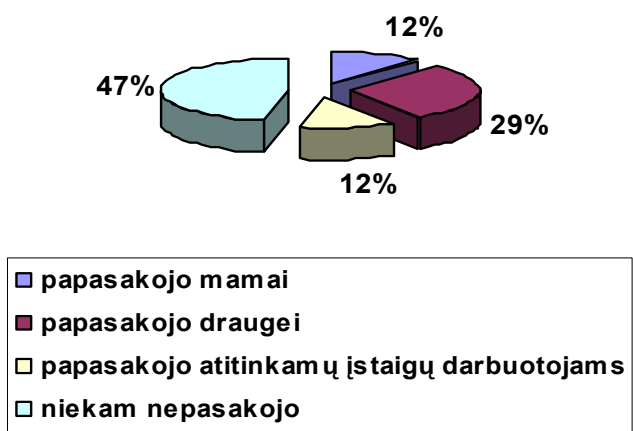
Atlikus tyrimą, pastebėta, kad smurtą šeimose patyrusios aukos dažniausiai niekur nesikreipia pagalbos dėl jų atžvilgiu teisės į privatumą pažeidimo (žr. 19 pav.).

19 pav.
Kreipimasis į atitinkamas institucijas dėl pavartoto smurto šeimoje

Kaip matome, tik ketvirtadalis visų šeiminių smurto aukų ryžosi kreiptis į policiją ir tik dešimtadalis – į medicinos įstaigą. Smurto šeimoje latentškumą pažymi ir aukų bendravimo su kitais artimaisiais vengimas (žr. 20 pav.).

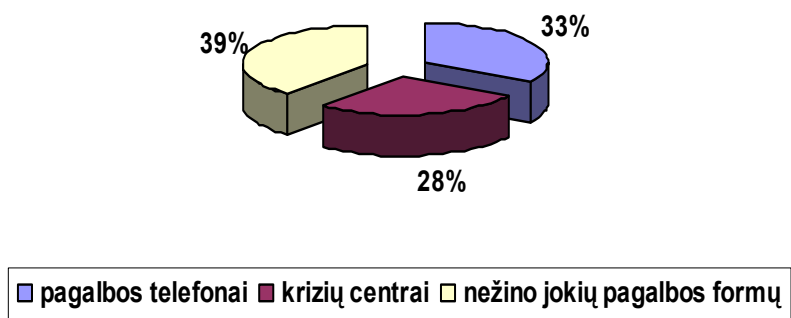
20 pav.
Pasipasakojimas apie pavartotą (vartojamą) smurtą šeimoje

Kaip matome iš 20 paveiksle pateiktų duomenų, mažiau nei pusė asmenų, patyrusių smurtą šeimose, apie papasakojo mamoms, ir tik šiek tiek daugiau nei dešimtadalis – papasakojo apie patirtą smurtą atitinkamų įstaigų darbuotojams.

Vengimą kalbėti apie šeimoje patiriamą smurtą patvirtina ir 21 paveiksle pateikti duomenys, iliustruojantys šeiminių smurto aukoms žinomas pagalbos formas.

21 pav.
Žinomos pagalbos smurto šeimoje aukoms formos

Kaip matyti iš 21 paveiksle pateiktų duomenų, keturiasdešimt procentų smurtą šeimose patyrusių asmenų nežino jokių pagalbos smurtą šeimose patyrusioms aukoms teikimo formų. Šiek tiek labiau nei krizių centrai yra žinomi pagalbos smurtą patyrusioms aukoms telefonai.

Taigi, aukščiau pateikti atlikto tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, jog šeiminio smurto prevencija Lietuvoje nėra pakankama. Šeiminiam smurtui ir jo prevencijai, mūsų nuomone, didelę įtaką daro žiniasklaidos pranešimų, politikų pasisakymų apie prievartą prieš moteris žinomumas, taip pat informuotumas apie tarptautinius ir nacionalinius dokumentus skirtus kovai su prievarta prieš moteris. Kodėl? Pabandysime pakomentuoti.

Iš žiniasklaidos priemonių dažnai girdime pranešimų apie prievartą prieš moteris. Dalis respondentų pastebėjo, jog dauguma žiniasklaidoje aptariamų prievartos prieš moteris aktų nušviečiami daugiau vaikantis sensacijų, o ne siekiant padėti smurto aukoms. Informacija žiniasklaidoje apie smurto prieš moteris aktus gali veikti netgi priešingai – stiprinti moters baimę ir palaikyti stereotipus, kad ji tikrai yra silpnoji lytis. Politikų pasisakymų apie prievartą prieš moteris taip pat girdime. Dažnai visuomenė mano, jog tai neturėtų likti tik kalbų lygmenyje, reiktų imtis konkrečių veiklos priemonių.

Tarptautiniai dokumentai, skirti kovai su prievarta prieš moteris, didžiąjai visuomenės daliai nėra žinomi. O iš nacionalinių dokumentų dažnai šiuo klausimu yra minimas įstatymas dėl seksualinio priekabiavimo darbo vietoje. Taigi galime daryti išvadą, kad visuomenė apie smurtą šeimoje neturi tinkamos informacijos, tad ką gi galime kalbėti apie šio reiškinio prevencijos suvokimą.

Vis dėlto, smurto šeimoje prevencija Lietuvoje yra vykdoma. Žiaurus elgesys, grasinimas panaudoti jėgą ir jos naudojimas neturi likti nenubaustas. Ne visada būtina taikyti griežtas bausmes, gal būt kartais pakaktų visuomeninio poveikio priemonės. Svarbiausias tikslas turėtų būti ne vien nubausti kaltininką, o stengtis šalinti problemos priežastis ir atlyginti padarytą skriaudą. Smurtas buityje ir viešumoje yra žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimas. Kartu negalima teigti, jog Lietuvos Respublikos įstatymai neuždraudžia smurto. Tačiau nėra specialiųjų normų, kurios numatytų atsakomybę tik už smurtą prieš moteris, nors buitinio smurto aukomis dažniausia yra moterys. Įstatymais numačius skirtingą lyčių padėtį, tai netgi galima būtų traktuoti kaip lygių galimybių pažeidimu⁵⁸ (pagal Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3straipsnis).

---

⁵⁸ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, 1998 gruodžio 3d. Nr.VIII-950. // Valstybės žinios, 1998, Nr.112-3100.

Su moterimis smurto aukomis dabartiniu metu dirba ne vien teisėsaugos institucijos. Kartu su moterų visuomeninio judėjimo pakilimu, viešai iškėlus smurto šeimoje problemą, ne vyriausybinių organizacijų, o kai kur ir prie policijos nuovadų buvo įsteigti psichologines, medicininės, teisinės konsultacijas teikiantys centrai smurtą patyrusioms moterims, sąlyginai vadinami Moterų krizių centrais.

1993 m. Jungtinių Tautų Pasaulinė Vienos konferencija žmogaus teisių klausimais patvirtino, kad turi būti eliminuotas smurtas ir visos seksualinio priekabiavimo formos bei išnaudojimas, įskaitant ir kultūrinius prietarus, taip pat kaip ir tarptautinė prekyba moterimis yra nesuderinama su žmogaus orumu ir asmenybės verte. Tai gali būti pasiekta teisinėmis priemonėmis nacionaliniu lygiu ir tarptautiniame bendradarbiavime. Vyriausybės pakviestos laikytis tarptautinių įsipareigojimų, kad būtų pasipriešinta netolerancijai ir imtasi visų priemonių prieš moterų diskriminavimo praktiką. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1996 m. lapkričio 8 d. pritarė Lietuvos moterų pažangos programai ir patvirtino moterų klausimų komisijos sudėtį.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu 1998 m. sausio 21 d. Nr. 77 “Dėl Lietuvos moterų pažangos programos vykdymo 1998-2000 metų plano” pritarė Lietuvos moterų pažangos programos vykdymo 1998-2000 metų planui ir pavedė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai sudaryti tarpžinybinę Lietuvos moterų pažangos programos vykdymo priežiūros komisiją. Programoje buvo numatyta veikla dėl prievartos ir smurto prieš moteris ir mergaites.⁵⁹

Jungtinių Tautų Pasaulinėje Vienos konferencijoje žmogaus teisių klausimais priimtoje deklaracijoje ir veiksmų programoje pabrėžta siekių eliminuoti smurtą prieš moteris viešame ir privačiame gyvenime svarba bei pastangos dėl seksualinio priekabiavimo panaikinimo. Seksualinio priekabiavimo apibrėžimas pateikiamas Moterų ir vyrų lygių teisių ir galimybių įgyvendinimo įstatyme. Tai suprantama, kaip užgaulus, žodžiu ar veiksmu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, su kuriuo sieja darbo, tarnybiniai ar kitokio priklausomumo santykiai.

Lietuvoje reikalinga atsižvelgti ir į Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1997 m. gruodžio 12 d. rezoliuciją Dėl nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos priemonių smurto prieš moteris panaikinimui”. Valstybės paragintos vykdyti smurto prieš moteris priežasčių ir masto tyrimus, rikti diferencijuotus duomenis, spausdinti metines ataskaitas bei vertinti baudžiamosios teisenos efektyvumą ir veiksmingumą tenkinant smurtą patyrusių moterų poreikius.

---

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2000 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 1050. “Dėl Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos 1999 m. spalio 6 d. priimtos Konvencijos Dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo fakultatyvinio protokolo pasirašymo tikslingumo”.

2000 m. pabaigoje įsigaliojus Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1999 m. spalio 6 d. priimtam Konvencijos dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo fakultatyviam protokolui, atsirado valstybių protokolo dalyvių pilietėms kreiptis su skundais į Jungtinių Tautų Komitetą dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2000 m. rugsėjo 4 d. nutarimu Nr. 1050 pritarė, kad tikslinga pasirašyti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1999 m. spalio 6 d. priimtą Konvencijos dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo fakultatyvinį protokolą.

Kalbant apie teisės aktų tobulinimą smurto prieš moteris eliminavimo srityje, norėtusi siūlyti, kad būtų padaryti tam tikri pakeitimai ir papildymai dabar galiojančiose įstatymuose. Jau turime priimtą naująjį baudžiamąjį kodeksą, kuris jau įsigalios nuo šių metų gegužės mėnesio. Vis dėl to, mūsų nuomone, dar yra tikslinga atlikti šiuos veiksmus:

- 1) sudaryti sąlygas nukentėjusiajai nuo smurto moteriai gauti nemokamą teisinę pagalbą.
- 2) užtikrinti prokuroro dalyvavimą smurto šeimoje bylose.
- 3) kurti socialines programas, kurias būtų privaloma lankyti smurtautojams.
- 4) sudaryti sąlygas smurtą buityje, patyrusiems asmenims pasilikti gyvenamojoje vietoje, o smurtautoją laikinai „eliminuoti“ iš šeimos.
- 5) įvesti tam tikrus organizacinius apribojimus kaip nuobaudą ar prevencinę priemonę – uždrausti prisitarti prie nukentėjusiojo arčiau kaip per 50 (ar panašiai) metrų.
- 6) supaprastinti šios rūšies bylų tyrimo procedūras, kad nukentėjusiajai nereikėtų dažnai duoti parodymus ir susitikinėti su smurtautoju.

Pažymėtina, kad smurto prieš moteris problema yra žinoma Lietuvos visuomenei bei jau imamasi kai kurių priemonių kovojant su šia problema. Tačiau tikslinga labiau atsižvelgti į Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1997 m. gruodžio 12 d. rezoliucijos „Dėl nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos priemonių smurto prieš moteris panaikinimui“ nuostatas. Taip pat Lietuva turėtų ratifikuoti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1999 m. spalio 6 d. priimtą Konvencijos dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo fakultatyvinį protokolą.

1996 m. pasauliniame Sveikatos suvažiavime buvo prieita vieningos išvados, kad smurto eliminavimas ir prevencija – tai sveikatos apsaugos prioritetas. Smurtas sukelia sveikatos sutrikimus, neigiamai įtakoja keletui sveikatingumo problemų – t.y. saugiai motinystei, šeimos planavimui bei užsikrėtimui lytiniu būdu plintančiom ligoms – ŽIV, AIDS, psichikos ligos ir polinkis į alkoholizmą ar kitas priklausomybes neretai yra smurto pasekmė:

- 1) jei moteris – smurto auka, šeima netenka saugios aplinkos, normalaus vaikų auklėjimo, sumažėja šeimos pajamos. Dažnas smurto padarinys – ištuoka⁶⁰.
- 2) jei moteris – smurto auka, visuomenė netenka visavertės asmenybės, darbuotojos, šeimos. Šalyje auga nusikalstamumas ir kiti neigiami reiškiniai.
- 3) jei moteris – smurto auka, prastėja šalies, kaip teisinės valstybės, įvaizdis, šalies piliečiai jaučiasi socialiai neapsaugoti.

Taigi, smurtas šeimoje šiandien jau yra įvardijamas kaip ne tik šeimos, bet ir visos visuomenės problema ir bandoma su šiuo reiškiniu kovoti. Kaip ir atliekant bet kokią veiklą, taip ir kovojant su šeiminiu smurtu, susiduriama su daugybe problemų, kurios reikalauja tinkamos ir greito sprendimo. Kai kurių problemų sprendimų būdu nurodėme. Belieka atkreipti dėmesį į pačių moterų, patyrusių šeiminių smurtą, nuomonę bei žinias apie pagalbą smurto aukoms.

---

⁶⁰ Narbutaitė G., Šličytė Z. Ištuoka – smurto šeimoje padarinys. // Justitia. – Vilnius. 1999, Nr.2. P. 24-25; 29.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Atlikus mokslinės literatūros, teisės aktų ir atlikto empirinio tyrimo analizę, išskirtinos tokios pagrindinės **išvados**:

- 1) Smurtas šeimoje stabdo ir žaloja šeimos narių kaip asmenybių formavimąsi ir sklaidą. Smurtas šeimoje dažnai yra slepiamas ir nutylimas, todėl ardo šeimą, griaua visuomenę nematomai ir nebaudžiamai. Smurtas šeimoje žemina žmogaus orumą, pažeidžia žmogaus teises. Smurtas šeimoje daro žalą žmogaus fizinei, psichinei, socialinei sveikatai ir gerovei. Neįveikus fizinio, psichologinio, lytinio, ekonominio smurto šeimoje, neįmanoma įgyvendinti lyčių lygybės ir lygių galimybių politikos, kurios yra šiuolaikinės atviros ir demokratiškos visuomenės vidaus ir užsienio politikos dalis.
- 2) Smurtas šeimoje stabdytinas ne vien todėl, kad žaloja asmenį ir šeimą, bet ir todėl, kad smurtas šeimoje valstybei atneša didelę ekonominę žalą: smurtą patyrusio žmogaus teisių gynimas ir atkūrimas, gydymas ir reabilitacija, gražinimas į visuomenę valstybei kainuoja dideles lėšas, nekalbant apie tai, kad smurto sužalotas žmogus ilgą laiką ar net visą gyvenimą negali būti visavertis visuomenės gyvenimo dalyvis, kūrybingai, gerai atlikti pareigas visuomenei ir šeimai.
- 3) Atliktas tyrimas leidžia konstatuoti, kad: 1) dažniausiai šeimose smurtauja vidutinio amžiaus (40 – 49 m.), pakaltinami, neturintys aukštesniojo ar aukštojo išsilavinimo, dirbantys vyrai; 2) dažniausiai agresiją įtakoja alkoholio ir narkotikų vartojimas; 3) labiausiai smurtą šeimoje įtakojanti su fiziniais ir psichiniais ypatumais susijusi priežastis – tai moters ir vaiko fizinis silpnumas; 4) iš priešasčių, susijusių su visuomenėje vyraujančiais stereotipais, labiausiai smurtą šeimoje įtakoja vyraujantys stereotipai, kad moterys ir vaikai yra laikoma silpnąja lytimis., t.y., kitaip tariant, smurtą prieš juos skatina jų fizinis, emocinis bei ekonominis silpnumas vyro atžvilgiu; 5) dažniausiai smurto pasekmėmis tampa nervingumo jautimas bei aukos jautimasis nelaimingai, prislėgtai; rečiausiai patiriamos chroniškos nerimo būsenos, auka tampa priklausoma nuo kitų bei jaučia pasyvumą.

Baigiamajame darbe, atlikus tyrimą, iškeltoms problemoms spręsti patiekiami tokie **siūlymai**:

- 1) Siūlytina smurto šeimoje mažinimo ir prevencijos strategiją įtvirtinti kaip kompleksinę, įeinančią į švietimo ir mokslo, teisės ir teisėtvarkos, sveikatos ir socialinės apsaugos politiką, priemonę.
- 2) Siūlytina parengti teisės normų aktuose pateikti fizinio, psichologinio, lytinio ir ekonominio smurto šeimoje sąvokas ir numatyti baudžiamąją atsakomybę už naudojimą prievartą šeimoje.
- 3) Siūlytina valstybės valdžios institucijoms aktyviau bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios padeda smurto šeimoje aukoms.
- 4) Siūlytina sugriežtinti visuomenės informavimo priemonėse platinamą smurtinio pobūdžio informacijos gausą, kuri žaloja jaunosios kartos psichiką ir diegia smurtinio elgesio normas.

Atlikus tyrimą, galime konstatuoti, kad darbo įvade iškeltos hipotezės, teigiančios, kad smurtą šeimoje sąlygoja asocialus tiek smurtautojo, tiek aukos elgesys (t.y. alkoholio, narkotikų vartojimas, nusikalstama veika ir t.t.) bei smurtas šeimoje – tai kas antros šeimos Lietuvoje problema, kurios yra vengiama ir gėdijamasi, pasitvirtino.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.
- 2) Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. // Valstybės žinios, 1997, Nr.118-3046.
- 3) Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
- 4) Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

Specialioji literatūra:

- 5) Automatizuota statistinė informacinė sistema ASIS // Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <http://www.nplc.lt:8000/nplis/>
- 6) Babachinaitė G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. – Vilnius, 2000, T.15(7). – P. 128-135.
- 7) Baudžiamoji teisė: bendroji dalis / Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. – Vilnius, 1998.
- 8) Baudžiamoji teisė: specialioji dalis / Abramavičius A., Bieliūnas E., Drakšienė A. ir kt., 2 dalis. – Vilnius, 2000.
- 9) Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes (2-as leidimas)., - Vilnius.: Mintis, 1992.
- 10) Dapšys A. Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas). // Jurisprudencija, 1999, T. 11(3). – P. 5-21.
- 11) Dapšys A., Babachinaitė G. 1997 m. tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje. Baigiamoji ataskaita, viktimologinės apklausos, socialinės ir nusikalstamumo statistikos duomenų analizė. Darbą parengė teisės institutas. Tyrimą inicijavo tarpregioninis nusikalstamumo ir teisės tyrimų institutas. - Vilnius: Teisės institutas, 1997.
- 12) Duomenys apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje ([Forma 1-Ž](#)). - Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos.
- 13) Duomenys apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje ([EKTRANAS](#)). - Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos.
- 14) Duomenys apie užregistruotus ir išaiškintus nusikaltimus, padarytus Lietuvos Respublikoje. ([Forma 2Ž-APSK](#)). - Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos.
- 15) Duomenys apie nusikaltimus, padarytus Lietuvos Respublikoje ([Forma 1-G](#)). - Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos.

- 16) Duomenys apie policijos komisariatuose išnagrinėtus pareiškimus ir pranešimus dėl nusikaltimų, padarytų Lietuvos Respublikoje" ([Forma 2-E priedas](#)).
- 17) Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
- 18) Kriminologija / Bliuvšteinas J., Bieliūnas E., Justickis J. ir kt. – Vilnius, 1994.
- 19) Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas/ J.Pečiūrienė ir kt. – Vilnius, Moterų informacijos centras, 1998.
- 20) Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje. - Vilnius: NPLC, 1999.
- 21) Švedas G. Dabartinė baudžiamoji politika Lietuvoje // Teisės problemos. 1997. Nr. 4.
- 22) Valickas G. Paklusnumo įstatymams psichologiniai aspektai. // Psichologija, 2001, nr. 23. – P. 111-117.
- 23) Cook J.R. Rape in marriage. – Cambridge: 1994.- 120p.
- 24) Graham John, Bennett Trevor. Crime Prevention Strategies in Europe and North America., - Helsinki.: European Institut for Crime Prevention and Control, 1995. – P.24-26.
- 25) Janssen I. Diebstahl in seiner Entwicklung von der Caroline bis zum Augang des 18. Jahrhunderts, 1969.
- 26) Kaiser G. Kriminologie. Heidelberg: Muller Verlag, 1996.
- 27) Surveying Crime: A Global Perspective. Abstracts of International Conference, 19-21 November 1998, Rome.
- 28) State Responses to domestic violence: curent status and needed improvements/ M.Beasley ir kt. – Washington: Women, Law and development, 1996.
- 29) The Prognostic Scenario of the Medium-Term Crime Development in the Slovak Republic. Bratislava: The Criminology Department of the Police Academy of the Slovak Republic, 1996.
- 30) The International Crime Victim Survey in Countries in Transition. National Reports. Publication No. 62, UNICRI, Rome, 1998.
- 31) The hidde health burden. Violence against women / German A. ir kt. Washington: 1994.
- 32) Violence by intimes: analys of data, crimes and surveys/ Washington: OJP, 1998.
- 33) Антонян Ю. М. Изучение личности преступника: учебное пособие. – Москва, 1982. Игошев К. Е. Типология преступника и мотивация преступного поведения. – Горький, 1974.
- 34) Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения). – Москва, 1968.

35) Лайне М. Криминология и социология отклоняющегося поведения. Хельсинки, 1994. – С. 54-61.

36) Пастушеня А. Н. Криминологенная сущность личности преступника (психологический аспект): автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. – Москва, 2000.

37) Уголовное право. Особенная часть. – Москва, 1995.

Internetiniai šaltiniai:

38) Regional Public awareness Campaign for Women's Rights to A life Free of Violence http://www.nasilie.net/library.php?pageNum_lib_ru=2&totalRows_lib_ru=77&lang=ru
[prisijungimo laikas: 2006-12-12]

39) Sexual Assault Information Page, <http://www.cs.utk.edu/~bartley/saInfoPage.html>
[prisijungimo laikas: 2006-12-12].

SANTRAUKA

Smurto šeimoje kriminologinė charakteristika

Pagrindinės sąvokos: smurtas šeimoje, fizinis smurtas, psichologinis smurtas, ekonominis smurtas, prevencija.

Baigiamojo darbo temos aktualumą apsprendžia LR Konstitucinės nuostatos, uždraudžiančios smurtą ir garantuojančios asmens privataus gyvenimo apsaugą. Problema yra tame, jog smurtas šeimoje nėra taip pastebimas, kaip visuomeninis smurtas, ir, atitinkamai, yra žymiai sunkiau tiriamas. Tai sąlygoja sudėtingesnę šio negatyvaus reiškinių prevenciją.

Šiame moksliniame darbe svarstomos pačios reikšmingiausios smurto šeimoje sampratos, kriminologinės charakteristikos bei šio reiškinių prevencijos problemos, taip pat pateikiami alternatyvūs iškeltų problemų sprendimų variantai.

Baigiamajame darbe, analizuojant teisės aktus, mokslinę teisinę bei psichologinę literatūrą, nagrinėjami smurto šeimoje kriminologinės charakteristikos ypatumai ir pateikiami pasiūlymai dėl atliekamų prevencinių veiksnių tobulinimo šioje srityje.

pirmojoje darbo dalyje pateikiama smurto šeimoje samprata bei apibūdinama smurto šeimoje būklė Lietuvoje. Antrojoje darbo dalyje pristatomas atliktas empirinis tyrimas, t.y. nagrinėjami šeimoje smurtaujančių asmenų ir nuo šio smurto nukentėjusių asmenų charakteristikos ypatumai, supažindinama su smurto šeimoje priežastimis ir sąlygomis, pateikiamos galimos smurto šeimoje prevencijos galimybių tendencijos.

Atlikus tyrimą, galima teigti, jog: 1) smurtą šeimoje sąlygoja asocialus tiek smurtautojo, tiek aukos elgesys (t.y. alkoholio, narkotikų vartojimas, nusikalstama veika ir t.t.); 2) smurtas šeimoje – tai kas antros šeimos Lietuvoje problema, kurios yra vengiama ir gėdijamasi; 3) smurtas šeimoje nėra privatus reikalas, o visuomenės ir politikos problema.

SUMMARY

Criminological characteristics of violence in families

Keywords: *violence in families, physical violence, psychological violence, economical violence, prevention.*

The relevance of the final study is determined by the provisions of the Constitution of the Republic of Lithuania, interdicting violence and guarantying protection of personal private life. The problem is that violence in families is not as much noticeable as social violence and, respectively, it is much more complicated to investigate. It conditions more complicated prevention of this negative phenomenon.

In the present scientific study, there are considered the most significant conceptions of violence in families, its criminological characteristics and the problems of prevention of this negative phenomenon, also there are provided alternative variants of solving of revealed problems.

In the final study, the peculiarities of criminological characteristic of the violence in families are considered analysing legislative acts, scientific juridical and psychological literature. Also there are provided suggestions regarding improvement of performed preventive actions in this sphere.

In the first part of the final study, there is provided the conception of violence in families and described condition of violence in families in Lithuania. In the second part of the study, there is presented performed empirical investigation, i.e. there are considered peculiarities of the characteristics of people, committing acts of violence in their families and peculiarities of the characteristics of people, who suffer from that violence. There are introduced the reasons and conditions of violence in families. Also there are provided the possible trends of the possibilities of prevention of violence in families.

Upon completion of the investigation, we may conclude that: 1) violence in families is determined by asocial behaviour of the person, committing acts of violence, as well as asocial behaviour of the victim (i.e. Usage of alcohol, drugs, criminal actions and etc.); 2) violence in families is the problem of every second family in Lithuania, which is avoided and blushed; 3) violence in families is not a private business, however it is the problem of the society and the policy.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

ANKETA GYVENTOJAMS

Šios anketos pagalba siekiama išsiaiškinti smurto šeimoje paplitimo, būklės, dinamikos ir struktūros ypatumus, šeimoje smurtaujančių asmenų charakteristiką, smurtą šeimoje sąlygojančios priežastis bei galimas smurto šeimoje prevencijos galimybes.

Pabrėžtina, jog anketa yra anoniminė, todėl tikimės, jog nuoširdūs Jūsų atsakymai padės atlikti objektyvų bei reikalingą tyrimą.

DUOMENYS APIE JUS

Atsakykite į keletą klausimų apie save. Atsakymą žymėkite taip ☒		
Jūsų lytis: ☐ - vyras;	☐ - moteris	Jūsų užsiėmimas _____
Jūsų išsilavinimas ↓ ☐ - pradinis ☐ - pagrindinis ☐ - vidurinis (spec.vidurinis) ☐ - aukštesnysis ☐ - aukštasis	Jūsų šeimtinė padėtis ↓ ☐ ištekęjusi (vedęs) ☐ netekėjusi (nevedęs) ☐ išsiskyrusi (išsiskyręs) ☐ gyvenu su sugyventiniu (sugyventine) ☐ našlė (našlys) ☐ kita _____	Jūsų amžius ↓ ☐ iki 20 metų ☐ 20 – 29 metai ☐ 30 – 39 metai ☐ 40 – 49 metai ☐ 50 ir daugiau

ANKETOS KLAUSIMAI:

1). Ar smurtas šeimoje, Jūsų nuomone, – dažnas reiškinys Lietuvoje?

- a) Smurtas šeimoje yra labai dažnas reiškinys
- b) Smurtas šeimoje yra pakankamai dažnas reiškinys
- c) Smurtas šeimoje nėra dažnas reiškinys
- d) Smurtas šeimoje yra retas reiškinys
- E) Smurtas šeimoje yra labai retas reiškinys*
- F) Neturiu nuomonės*

2). Ar Jums pačiai (pačiam) teko patirti smurtą šeimoje?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kita (pvz., neatsimenu) (tinkamą įrašyti).....

3). Ar Jūsų šeimos nariui teko patirti smurtą šeimoje?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kita (pvz., neatsimenu) (tinkamą įrašyti).....

4). Kaip Jūs manote, kas dažniausiai kenčia nuo smurto šeimoje?:

- a) Vaikai
- b) Moterys

- c) Vyras
- d) Pagyvenę žmonės
- e) Visi vienodai
- f) Nežinau

4). Kaip Jūs manote, kas labiausiai sąlygoja smurtą šeimoje?:

- a) Atitinkama situacija
- b) Smurtautojo auklėjimo spragos
- c) Asmeninė smurtautojo patirtis
- d) Per didelis nuolaidžiavimas smurtautojui
- e) Alkoholio, narkotikų ir kt. svaigalų vartojimas
- f) Kita

5). Ar pritariate nuomonei, jog visais smurto šeimoje atvejais teisėsaugos institucijos turėtų apriboti kaltininko ir nukentėjusiosios bendravimą, o ne skatinti susitaikymą?:

- a) Taip
- b) Ne
- c) Neturiu nuomonės

JEIGU JUMS PAČIAI (PAČIAM) TEKO PATIRTI SMURTĄ ŠEIMOJE, PRAŠAU, ATSAKYTI Į ŠIUOS KLAUSIMUS:

1). Kas prieš Jus smurtauja šeimoje?:

- a) vyras
- b) žmona
- c) vaikas (vaikai)
- d) tėvas (motina)
- e) sugyventinis (sugyventinė)
- f) brolis (sesuo)
- g) patėvis (pamotė)
- h) kita (tinkamą įrašyti) .....

2). Smurtautojo (smurtautojos) amžius:

- a) iki 20 metų
- b) 20 – 29 metai
- c) 30 – 39 metai
- d) 40 – 49 metai
- e) 50 ir vyresni

3). Smurtautojo (smurtautojos) išsilavinimas:

- a) pagrindinis
- b) vidurinis
- c) spec. vidurinis
- d) aukštesnysis
- e) aukštasis universitetinis
- f) aukštasis neuniversitetinis
- g) nebaigtas aukštasis
- h) kita (tinkamą įrašyti).....

4). Smurtautojo (smurtautojos) darbinė padėtis:

- a) dirba nuolatinį darbą
- b) dirba tik laikinus darbus
- c) bedarbis(-ė)

5). Smurtautojo (smurtautojos) pakaltinamumas:

- a) pakaltinamas

- b) nepakaltinamas
- c) riboto pakaltinamumo
- d) turintis psichikos nukrypimų

6). Kokius prievartinius (smurtinio pobūdžio) veiksmus Jūs patiriate (patyrėte) dažniausiai (nurodyti visus galimus variantus)?:

- a) įžeidimus, replikas
- b) šaukimą, barimą
- c) tyčiojimąsi
- d) vertimą lytiškai santykiauti
- e) išžaginimą
- f) mušimą
- g) stumdymą
- h) smaugimą
- i) sužeidimą
- j) tampymą už plaukų
- k) spardymą
- l) sudavimą įvairiais daiktais ir kitus panašaus pobūdžio aktyvius veiksmus
- m) gąsdinimai, siekiant įbauginti, priversti ją (jį) suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo
- n) grasinimus
- o) pavyduliavimą
- p) nepadorius juokelius, replikas
- q) vertimą vartoti alkoholi
- r) vertimą vartoti narkotikus
- s) neleidimą dirbti
- t) vertimą prašyti pinigų
- u) draudimą mokytis (dirbti)
- v) laisvės suvaržymą
- w) asmeninio gyvenimo kontrolę
- x) vertimą blogai apie save galvoti
- y) tyčiojimasis iš interesų
- z) kito poreikių negerbimą
- ž) kita (tinkamą įrašyti).....

7) Ar kreipėtės į atitinkamas institucijas dėl prieš Jus pavartoto (vartojamo) smurto (nurodyti vieną variantą)?:

- a) kreipiausi į policiją
- b) kreipiausi į medicinos įstaigą
- c) kreipiausi į atitinkamas visuomenines organizacijas
- d) nesikreipiau niekur
- e) kita.....

8) Ar kam nors pasakojote apie prieš Jus pavartotą (vartojamą) smurtą šeimoje (nurodyti vieną ar kelis atsakymo variantus)?

- a). pasakojau mamai
- b). pasakojau draugei
- c). pasakojau atitinkamų įstaigų darbuotojams
- d). niekam to nepasakojau
- e). kita

9). Kaip Jūs manote, kokios priežastys lėmė prieš Jus pavartotą smurtą (nurodyti vieną atsakymo variantą)?:

- a). alkoholio vartojimas

- b). narkotikų vartojimas
- c). šeimos tradicijos
- d). auklėjimo spragos
- e). kitos

10). Kokias prievartos pasireiškimo šeimoje pasekmes Jums teko patirti (nurodyti galimus atsakymo variantus)?:

- a) nuvertinau save, nepasitikiu savimi
- b) tapau priklausoma(-as) nuo kitų
- c) jaučiuosi nelaiminga(-as), prislėgta(-as)
- d) jaučiu perdėtą atsakomybę už skriaudėjo elgesį
- e) prisčiau tradicinę aukos vaidmenį – užėmiau nuolankios, beteisės aukos poziciją
- f) nervinį išsekimą (ligos, susijusios su nerviniu persitempimu)
- g) depresiją
- h) rimtus neurotinius simptomus
- i) įkyrių baimių tendenciją
- j) pasyvumą
- k) galvos skausmą
- l) nemigą
- m) chroniškos nerimo būsenas
- n) galvos svaigimus
- o) nervingumą
- p) nepatyrė jokių pasekmių
- q) kita _____

11). Kokias žinote pagalbos formas smurto šeimoje aukoms (pateikti vieną ar kelis atsakymo variantus)?:

- a). pagalbos telefonai
- b). krizių centrai
- c). kitos
- d). nežinau jokių pagalbos formų

12). Kokios, Jūsų nuomone, yra esminės agresijos (smurto) psichologinės priežastys?:

- a) anatomiciniai pokyčiai (tai sumažėjęs hipokampus, norfometrijos-simetrijos-integracijos pokyčiai frontalinėse skiltyse)
- b) socialinės-ekonominės-kultūrinės sąlygos (tai teisinis nihilizmas, teisė prieš teisę, nedarbas, loterijos, ginklai, etika, filmai, mokyklos)
- c) alkoholio ir (ar) narkotikų nesaikingas vartojimas;
- d) psichikos ligos (tai obsesiniai-kompulsiniai sutrikimai, ribiniai asmenybės sutrikimai, depresija).

13). Kokios, Jūsų nuomone, yra esminės agresijos (smurto) su fiziniais ir psichiniais ypatumais susijusios priežastys?:

- a) Moters ar vaiko emocinis silpnumas,
- b) Moters ar vaiko fizinis silpnumas,
- c) Silpnesnė moters ar vaiko ekonominė situacija,
- d) Moters ar vaiko provokuojantis elgesys (žodžiais ir veiksmais),
- e) Moters ar vaiko pasiaukojimas dėl vaikų (kitų šeimos narių),
- f) Išsilavinimo trūkumas,
- g) Informacijos trūkumas,
- h) Moters ar vaiko susitaikymas su visuomenėje egzistuojančiais stereotipais.

14). Kokios, Jūsų nuomone, yra esminės agresijos priežastys, susijusios su visuomenėje vyraujančiais stereotipais?:

- a) Vyraujantys stereotipai, kad moterys ar vaikai – silpnoji lytis (fiziškai, emociškai, ekonomiškai silpnesnės būtybės);
- b) Stereotipai, kad vyras užima aukštesnę padėtį visuomenėje;
- c) Stereotipai, kad moteris atsakinga už vaikus.